

RECHTBANK MIDDELBURG

Rolnummer:

11-453

Zitting:

25 januari 2012

**CONCLUSIE VAN ANTWOORD
IN CONVENTIE TEVENS HOUDENDE
CONCLUSIE VAN EIS IN RECONVENTIE**

inzake

Hans VAN DER LINDE,

wonende te Burgh-Haamstede, gemeente Schouwen-
Duiveland,

gedaagde in conventie,

eiser in reconventie,

advocaat: mr. A.C. van der Bent

tegen

1. de **STAAT DER NEDERLANDEN** (ministerie van
VWS, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en
Milieu),

zetelende te 's-Gravenhage,

eiser in conventie,

gedaagde in reconventie,

2. **Roeland Arnold COUTINHO,**

wonende te Nigtevecht, gemeente Stichtse Vecht,

eiser in conventie,

advocaat: mr. drs. S.M. Kingma

IN CONVENTIE EN RECONVENTIE

INLEIDING

- 1 Gedaagde in conventie, eiser in reconventie (hierna: "Van der Linde") heeft kennis genomen van de inleidende dagvaarding en concludeert voor antwoord in conventie en voor eis in reconventie als volgt.
- 2 Van der Linde ontkent hetgeen door eiser in conventie, gedaagde in reconventie sub 1 (hierna: "het RIVM") en eiser in conventie sub 2 (hierna: "Coutinho") bij dagvaarding is gesteld, behoudens indien en voor zover hierna enige stelling als juist wordt erkend.

DOCUMENTATIE

- 3 Van der Linde brengt de volgende stukken in het geding:
 - I - "Nascholing als marketinginstrument", Medisch Contact d.d. 19 januari 2001;
 - "Mol ondergraaft prescriptievrijheid", Medisch Contact d.d. 23 juni 2006;
 - II brief d.d. 6 november 2011 van Van der Linde aan mr. Kingma;
 - III brief d.d. 17 november 2011 van Van der Linde aan mr. Kingma;
 - IV e-mail d.d. 30 oktober 2011 van Van der Linde aan Van der Zande;
 - V verklaring die eisers bij brief d.d. 11 november 2011 aan Van der Linde voorlegden ter tekening;
 - VI dossier Mexicaanse griep, Daan de Wit;
 - VII brief d.d. 23 december 2011 van minister van VWS aan de Tweede Kamer en berichtgeving daarover van NU.nl;
 - VIII PR-blad Nefarma d.d. 21 december 2010;
 - IX regelgeving Onafhankelijkheid d.d. 1 december 2011 gepubliceerd op de website van de Gezondheidsraad;
 - X samenstelling Beraadsgroep Infectie en Immuniteit van de Gezondheidsraad d.d. 16 december 2010 gepubliceerd op de website van de Gezondheidsraad;
 - XI - samenstelling van de Commissie van de Gezondheidsraad die het rapport "Wie betaalt bepaalt?" opstelde;
 - samenvatting van het rapport door Van der Linde, d.d. 1 februari 2010 gepubliceerd in het Geneesmiddelenbulletin;
 - XII nieuwsbericht Inspectie voor de Gezondheidszorg over haar Kortschrift "Invloed van de farmaceutische industrie op behandelrichtlijnen" van mei 2007;
 - XIII nieuwsberichten van de Raad voor de Volksgezondheid d.d. 25 januari 2010;

-
- xiv berichtgeving KNMG en NHG d.d. 30 september 2011 over conceptcode over oneigenlijke beïnvloeding en omgaan met belangenverstremgeling;
- xv - "Staak bodemprocedure tegen Capelse huisarts", Trouw d.d. 29 november 2011;
- "Hoogleraren achter huisarts Van der Linde", Medisch Contact d.d. 22 november 2011;
- xvi - e-mail d.d. 20 september 2009 van Van der Linde over Hormonale Substitutie Therapie;
- "Geneesmiddelenreclame: levensgevaarlijk!", Van der Linde, Telegraaf d.d. 15 september 2009;
- "Medical papers bij ghostwriters pushed therapy", New York Times d.d. 4 augustus 2009;
- xvii - e-mail d.d. 15 augustus 2009 van Van der Linde over Osteoporose Vereniging/Stichting;
- "Dekmantel voor productpromotie", Van der Linde, Medisch Contact d.d. 22 juni 2007;
- drie ingezonden brieven, Medisch Contact d.d. 20 juli 2007;
- "Broze basis", Trouw d.d. 16 april 2007;
- "Invloed van de farmaceutische industrie in patiëntenverenigingen", Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde d.d. 3 november 2007;
- xviii - reclameuitgave van Astra-Zeneca over maagzuurremmers;
- "Waarom niet besparen op medicijnen?", Van der Linde, Telegraaf d.d. 15 mei 2009;
- xix "Onderzoekers die afhankelijk zijn van de farmaceutische industrie ruïneren onze gezondheid", Trudy Dehue, NRC d.d. 21 februari 2009;
- xx - "Patiënt ongewild proefkonijn", Van der Linde, Telegraaf d.d. 13 april 2010;
- e-mails d.d. 16 juli 2010 en 24 september 2010 van Van der Linde over Avandia;
- xxi DVD van de rede "Mollen en Marketing" voor het NHG-congres van 23 november 2007;
- xxii publicatie Universiteit van Utrecht Roel Coutinho eerste hoogleraar voor Utrecht Life Sciences;
- xxiii informatie over Genmab beschikbaar op www.genmab.com;
- xxiv informatie over Immuno Valley;
- xxv artikel d.d. maart 2011 in de American Journal of Preventive Medicine;
- xxvi artikel d.d. maart 2011 in de European Journal of Gastroenterology & Hepatology;

xxvii selectie van artikelen betreffende de griepvrij, belangenverstrengeling en deze procedure;

xxviii e-mails van Van der Linde aan zijn adressenbestand

1	13 december 2011	10	16 november 2010
2	30 november 2011	11	26 maart 2010
3	29 november 2011	12	10 februari 2010
4	25 november 2011	13	21 januari 2010
5	23 november 2011	14	5 januari 2010
6	21 november 2011	15	29 december 2010
7	19 november 2011	16	10 december 2009
8	8 november 2011	17	2 december 2009
9	13 oktober 2011	18	20 oktober 2009

FEITEN / UITEENZETTING GESCHIL

- 4 Van der Linde is sinds 1975 huisarts en oefent als zodanig de praktijk uit in Capelle aan den IJssel. Naast het feit dat hij talrijke maatschappelijke bestuursfuncties heeft bekleed, is hij van meet af aan in verschillende functies actief geweest voor de nascholing van huisartsen: in het kader van het postacademisch onderwijs (POA) aan de Erasmus Universiteit, als coördinator van de nascholing in Zuid-West-Nederland, later als initiatiefnemer van een uniek nascholingscentrum in de agglomeratie Rotterdam en ten slotte als lid van het College voor Accreditering Huisartsen, dat waakt over de wetenschappelijke kwaliteit van verplichte nascholing van huisartsen.
- 5 In het bijzonder in die laatste functie kwam hij in aanraking met farmaceutische bedrijven die op misleidende en ondoorzichtige wijze hun producten in de markt zetten, onder meer door beïnvloeding van de inhoud van nascholing, inschakeling van betaalde 'medical opinion leaders' en sturing van onderzoeksresultaten.
- 6 Sinds 2001 legt Van der Linde zich naast zijn werk als huisarts toe op het signaleren en aan de kaak stellen van die praktijken. Hij publiceert over de invloed van farmaceutische bedrijven en over belangenverstrengeling en houdt voordrachten en geeft gastcolleges over farmamarketing. Bovendien verspreidt hij onder een vaste groep lezers, waaronder artsen, wetenschappers en politici die beroepsmatig betrokken zijn bij deze problematiek, een nieuwsbrief per e-mail. Enkele voorbeelden van zijn publicaties in Medisch Contact, het weekblad van de Koninklijke Maatschappij tot bevordering van de Geneeskunst, worden als **PRODUCTIE I** overgelegd.
- 7 Gesteld kan worden dat Van der Linde een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan verantwoord voorschrijfgedrag van de medische beroepsgroep en kostenbeheersing in de gezondheidszorg. Hij was een van de eerste en weinige artsen in Nederland die wees op de onnodig hoge kosten van 'nieuwe' maagzuurremmers, 'innovatieve' cholesterolverlagende en vele andere geneesmiddelen waarvan het nut niet was aangetoond maar die tot dertig maal zo duur waren als reeds bestaande, bewezen veilige en effectieve, producten. In publicaties wees hij veelvuldig op onnodig gebruik

en gezondheidsrisico's van geneesmiddelen. Mede door toedoen van Van der Linde zijn een aantal middelen niet langer eerste keus, zijn zij uit het basispakket gehaald of is het gebruik ervan anderszins beperkt. De toenmalige minister van VWS, de heer Klink, schreef hem daarover: "Ik bewonder erg uw onafhankelijk optreden".

- 8 Opvallend is dat geen enkel farmaceutisch bedrijf in al die jaren juridische stappen heeft ondernomen tegen Van der Linde. Het heeft Van der Linde dan ook pijnlijk getroffen dat uitgerekend het ministerie van VWS dat nu wel doet in het kader van een discussie over belangenverstrengeling bij griepvaccinatie.

INLEIDENDE KANTTEKENINGEN BIJ DE DAGVAARDING

- 9 Aan de inleidende dagvaarding ging een briefwisseling vooraf tussen Van der Linde en de advocaat van eisers. Onderdeel van deze briefwisseling waren ook een e-mail van 30 oktober 2011 en twee brieven van Van der Linde van 6 en 17 november 2011. In de dagvaarding wordt in de punten 6.1 tot en met 6.12 uitvoerig ingegaan op de inhoud van de twee brieven, terwijl deze brieven niet als producties zijn toegevoegd aan de dagvaarding. Alleen de e-mail van 30 oktober 2011 is als productie 9 opgenomen in de dagvaarding, echter zonder de bijbehorende bijlagen. De brief van Van der Linde van 6 november 2011 wordt hierbij alsnog overgelegd als **PRODUCTIE II**, de brief van 17 november 2011 als **PRODUCTIE III** en de e-mail van 30 oktober als **PRODUCTIE IV**. De drie producties gaan vergezeld van de bijbehorende bijlagen.
- 10 Van der Linde verzoekt al hetgeen in zijn brieven van 6 en 17 november 2011 en zijn e-mail van 30 oktober 2011 naar voren is gebracht als hier herhaald en ingelast te beschouwen. Een deel van wat daarbij naar voren is gebracht zal hierna in uitgebreidere vorm terugkomen.
- 11 Voor wat betreft de inhoud van de dagvaarding moet worden vastgesteld dat eisers een opmerkelijke tournure hebben gemaakt sinds deze briefwisseling. Aanvankelijk eisten zij dat Van der Linde zijn bewering over belangenverstrengeling van Coutinho zou intrekken (**PRODUCTIE V**). Nu Van der Linde heeft uiteengezet dat belangenverstrengeling een gangbare en waarde vrije aanduiding is in de geneeskunde en heeft duidelijk gemaakt dat Coutinho wel degelijk belangenverstrengelingen heeft, proberen eisers het over een andere boeg te gooien. Door het selectief citeren van (secundaire en tertiaire) bronnen doen zij het thans voorkomen alsof Van der Linde Coutinho zou hebben beschuldigd van het zich laten leiden door persoonlijke, zakelijke en profijtelijke belangen en van het betonen van lippendienst aan zakelijke partners, wat niet het geval is.
- 12 In dit verband is van belang op te merken dat eisers ter onderbouwing van hun vorderingen in de dagvaarding onder 1.6, 1.7, 1.8, 1.11, 1.15, 6.4, 6.5, 6.6, 6.11 en 7.1 verwijzen naar bronnen op het internet. Het gaat hier stuk voor stuk om publicaties die niet van Van der Linde afkomstig zijn, waaraan hij geen medewerking heeft verleend,

waarvan de inhoud niet vooraf aan hem is voorgelegd en waarvoor Van der Linde ook niet anderszins verantwoordelijk is. Van der Linde kan uiteraard niet worden aangesproken op de inhoud van dergelijke publicaties of verantwoordelijk worden gesteld voor de inhoud ervan.

- 13 Als productie 7 hebben eisers een uitdraai overgelegd van een bericht op een website “artsennet.nl”. Die berichtgeving is een onjuist geformuleerde en foutieve weergave van feiten. Van der Linde is er niet verantwoordelijk voor en kan er niet op aangesproken worden. De dagvaarding onder 1.11, 1.12 en 1.13 en de laatste tien regels onder 6.4 is geheel gebaseerd op productie 7.
- 14 Grote dagbladen kunnen eveneens onjuiste of onjuist geformuleerde informatie bevatten. Dat geldt ook voor het artikel in Trouw van 26 oktober 2011 (bijlage bij **PRODUCTIE II**), dat naast de radio-uitzending “Avondspits” van 26 oktober 2011 en naast de televisie-uitzending “Moraalridders” van 26 oktober 2011 ten grondslag ligt aan het onderhavige geschil. Ook dit artikel is niet eerst aan Van der Linde voorgelegd voor commentaar en het bevat een aantal onjuistheden en een aantal formuleringen die niet voor rekening van Van der Linde komen. Zo wordt gesproken van bezoeken in allerlei verre oorden van bijscholingscursussen in opdracht van het Nederlands Huisartsen Genootschap. In werkelijkheid waren dat visitaties van wintersportcursussen in de hoedanigheid van Van der Linde als lid van het College van Accreditatie Huisartsen (CvAH) dat waakt over de wetenschappelijke kwaliteit van de verplichte nascholing van huisartsen.
- 15 In de onbegrijpelijke veertien regels die daarna volgen, worden verschillende zaken op onduidelijke wijze door elkaar gehaald. Het betreft een niet door Van der Linde geaccordeerde weergave van wat hij telefonisch heeft gezegd tegen de betreffende journalist. Voor de juistheid van die weergave draagt Van der Linde geen verantwoordelijkheid en hij kan er derhalve niet in rechte op worden aangesproken. Dat zou anders zijn geweest indien hij de tekst wel vooraf had geaccordeerd. Het betrof hier echter geen interview maar een telefonisch gesprek van enkele minuten tijdens het spreekuur van Van der Linde met een journalist die zich wilde oriënteren in de kwestie. Of dat tot berichtgeving zou leiden, was niet duidelijk en is niet besproken. Het betreffende artikel zal desondanks worden betrokken bij de analyse van de transcriptie en de beschouwingen over hetgeen is gezegd en geschreven om te laten zien dat het stuk aantoonbaar onjuiste en onsamenhangende formuleringen bevat en verwarrende suggesties wekt.
- 16 Een transcriptie van de relevante passages van de radio-uitzending van 26 oktober 2011 “Avondspits”, van het artikel in Trouw van 26 oktober 2011 “Wel of geen griepvrij, dat is de vraag” en van de Tv-uitzending “Moraalridders” van 26 oktober gaat als bijlage bij **PRODUCTIE II**.

-
- 17 In de dagvaarding wordt als repeterende breuk keer op keer het verwijt herhaald dat de reputatie en goede naam van het RIVM en Coutinho schade hebben opgelopen, dat afbreuk is gedaan aan het vertrouwen in het RIVM en Coutinho, dat sprake is van aantasting van de wetenschappelijke integriteit van het RIVM en Coutinho, en woorden van gelijke strekking. Indien en voor zover het handelen van het RIVM en Coutinho leidde tot verkeerde adviezen en/of in strijd was met hetgeen wetenschappelijk te onderbouwen en verantwoord is, hebben zij echter slechts eigen schuld aan het verlies van vertrouwen in hun objectiviteit, onafhankelijkheid en nut en noodzaak van de diverse vaccinatieprogramma's bij de bevolking.
 - 18 Daarnaast hebben goed onderbouwde, wetenschappelijke artikelen, publicaties, boeken en andere uitingen in de media de afgelopen jaren de reputatie van het RIVM en Coutinho ernstig aangetast. **PRODUCTIE VI EN XXVIII 1-18:** Coutinho was voorstander van de onveilige en onwerkzame Tamiflu-antigrieptabletten, de onnodige tweede Mexicaanse griepvaccinatie, het onverantwoord doorgaan met de vaccinatie van zwangeren, de overstreden HPV-vaccinaties (meidenprik) en de verlaging zonder enig bewijs van de influenzavaccinatieleeftijd naar 60 jaar. Coutinho houdt thans pleidooien om na 30 jaar vaccineren niet alsnog goede onderzoeken te doen naar het effect van influenzavaccinaties, maar gewoon door te gaan met vaccineren met onbewezen werkzaam vaccin. Afgezien van het RIVM en de Gezondheidsraad verdedigen vrijwel geen wetenschappers in Nederland of daarbuiten nog het gangbare influenza-vaccinatiebeleid. De redactie en de wetenschappelijke adviesraad van het gezaghebbende Geneesmiddelenbulletin acht onbewezen dat griepvaccinatie nuttig en effectief is en pleit voor meer en beter onderzoek (**PRODUCTIE XXVIII 9**, bijlage Geneesmiddelenbulletin, bladzijde 117, de laatste 15 regels van de grijs geradeerde tekst). De voltallige hoofdredactie van het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde achtte in november 2011 in een hoofdredactioneel commentaar een discussie over griepvaccinatie niet langer opportuun bij gebrek aan wetenschappelijke feiten (**PRODUCTIE XXVIII 4**, bijlage Herfststrituellen, 3^e en 4^e zin en laatste tien zinnen).
 - 19 Het is aan eisers zich tegenover het publiek te verantwoorden voor voorspellingen die niet uitkwamen en voor de op basis van dergelijke voorspellingen genomen maatregelen en gegeven adviezen, welke de samenleving vele honderden miljoenen euro's kostten en vaccinproducenten ongekende winsten opleverden. Indien eisers daartoe niet in staat zijn, kunnen zij evenmin aan Van der Linde of anderen verwijten dat het vertrouwen bij het publiek in het RIVM en Coutinho door dat alles sterk is afgenomen.
 - 20 Daarmee in schril contrast staat de politieke steun van opeenvolgende ministers van VWS . De afgelopen jaren stelden Kamerfracties, inclusief die van de regeringspartijen VVD en CDA, meer dan honderd kritische vragen over het vaccinatiebeleid. Recent nog zijn mede naar aanleiding van de onderhavige dagvaarding vragen gesteld door PvdA,

PVV en SP. Lezing van al deze Kamervragen maakt duidelijk hoe weinig vertrouwen er Kamerbreed nog bestaat in het influenzavaccinatiebeleid en inhoudelijk zeggen ze veel over het imago en prestige van eisers. Als nagestuurde productie hebben eisers de beantwoording door de minister van VWS van de recent gestelde Kamervragen aan de dagvaarding toegevoegd (productie 14). De antwoorden zijn geheel in lijn met de beantwoording van alle voorgaande Kamervragen over het onderwerp. De minister ontkent ieder probleem en spreekt haar vertrouwen uit in haar adviseurs en ambtenaren, gelijk een goed minister betaamt.

- 21 De minister van VWS heeft feitelijk geen politieke speelruimte om af te wijken van medische adviezen van haar belangrijkste adviseurs, de Gezondheidsraad en het RIVM. Het gevolg daarvan is dat al jarenlang overheid en adviseurs elkaar in een greep houden, waarbij beiden niet los kunnen laten. Om die ongewenste impasse te doorbreken, hebben inmiddels politici en publicisten gepleit voor een parlementaire enquête over het influenzavaccinatiebeleid. De minister heeft echter op 23 december 2011 in een brief aan de Tweede Kamer (**PRODUCTIE VII**) onverwacht aangekondigd dat zij naar aanleiding van debatten in de Kamer over belangenverstremming van haar adviseurs (“zoals leden van de Gezondheidsraad”) wil gaan eisen dat die adviseurs, waaronder dus ook het RIVM, een code gaan onderschrijven.
- 22 Er bestaan namelijk bindingen tussen die adviseurs en vaccinproducenten, hetgeen zowel door betrokkenen, als door de minister volmondig wordt erkend. Zie het PR-blad van de belangenvereniging van de farmaceutische branche Nefarma, dat als **PRODUCTIE VIII** is bijgevoegd. De minister betitelt die bindingen zelfs als wenselijk en onvermijdelijk.
- 23 De minister lijkt met haar brief van 23 december 2011 te kennen te geven dat aan die bindingen toch ook nadelen verbonden kunnen zijn. Zij schreef die brief aan de Tweede Kamer overigens pas na dagvaarding van Van der Linde wegens zijn uitlatingen over belangenverstremmingen van Coutinho en het RIVM en na kennis te hebben genomen van de brief van Van der Linde van 17 november 2011 waarin hij een deel van die belangenverstremmingen van Coutinho en het RIVM beschrijft.
- 24 De publieke bewering door Van der Linde dat Coutinho belangenverstremmingen heeft, kan nauwelijks nog bijdragen aan een verdere verslechtering van het imago van eisers na alles wat daarover is geschreven. De wetenschappelijke, journalistieke en publieke opinie over de rol van het RIVM, Coutinho en de Gezondheidsraad in het kader van de Mexicaanse griep en de nergens op gebaseerde angst die het Nederlandse volk werd aangejaagd, mag een feit van algemene bekendheid worden genoemd. De reputatie van Coutinho komt even aan de orde in **PRODUCTIE VIII**, maar vooral in talloze artikelen, rapporten en boeken.
- 25 Informatief is de studie van de heer Dr. P.L.M. Vasterman et al, Mediastudies Universiteit van Amsterdam: “Mexicaanse griep in Nederland – Berichtgeving,

- verontrusting en publieksreacties”, 30 mei 2011, dat in zijn geheel is te downloaden: http://nieuwsmonitor.net/n/114/Mexicaanse_Griep_in_het_Nieuws .
- 26 Uitvoerig onderbouwd is het verslag van Daan de Wit in zijn boek: “Dossier Mexicaanse griep, een kleine griep met grote gevolgen”(Lemniscaat 2010).
- 27 Op 11 mei 2009 schreef arts-microbioloog Miquel Ekkelenkamp van het Universitair Medisch Centrum Utrecht in NRC Handelsblad dat “de rampzalige voorspellingen vrijwel volledig zijn gebaseerd op speculatie en fantasie, en nauwelijks op feiten”. In december van dat jaar koos de NRC de bijdrage van Ekkelenkamp tot “het beste NRC-artikel van 2009:
- “Hij had een vooruitziende blik [.....]. Hij was de enige en de eerste die met serieuze wetenschappelijke argumenten in een helder betoog de opwinding over de griep aan de kaak stelde, tegen de gevestigde medische orde in, en daar is moed voor nodig. Nu kan iedereen hem gelijk geven”.
- Maar Ekkelenkamp werd eerst nog overstemd door belangenverstrengelde adviseurs: het RIVM, Coutinho en de Gezondheidsraad, daarbij in het bijzonder door prof. dr. A.D.M.E. Osterhaus.
- 28 Net als Ekkelenkamp waarschuwden ook anderen vooraf en niet achteraf tegen de apocalyptische, nergens op gebaseerde horrorscenario’s van Osterhaus en Coutinho, onder wie mensen als dr. Luc Bonneux, arts-epidemioloog, en prof. dr. Huub Schellekens, medisch microbioloog en hoogleraar farmaceutische biotechnologie.
- 29 De geschiedenis herhaalt zich thans. Coutinho en Osterhaus overstemmen momenteel het pleidooi van dezelfde Ekkelenkamp, het Geneesmiddelenbulletin, Bonneux, Schellekens en anderen om na dertig jaar vaccineren tegen influenza nu eindelijk eens kwalitatief goed onderzoek naar het nuttig effect te doen. Dat onderzoek zou volgens Coutinho, Osterhaus en farmaceutische bedrijven niet ethisch zijn. Een opmerkelijk standpunt, dat vooral door vaccinproducenten wordt verkondigd omdat goed onderzoek een bedreiging vormt voor het bestaansrecht van massale influenzavaccinatie van ouderen.
- 30 Het ontstane slechte imago van de Gezondheidsraad, het RIVM en hun boegbeelden Osterhaus en Coutinho - vooral als gevolg van ongefundeerd angst aanjagen - is de afgelopen jaren niet bevorderlijk geweest voor de vaccinatiebereidheid voor andere dan influenza-inenting. Dat is een alarmerende ontwikkeling, die met name voor kinderen levensbedreigend gevaar oplevert. De verantwoordelijkheid daarvoor berust geheel bij het RIVM, Coutinho en de Gezondheidsraad en staat volstrekt los van deze kwestie.
- 31 Tegen die betreuenswaardige achtergrond poneren eisers thans, met name in de punten 3.1 tot en met 3.8 van de dagvaarding, dat Van der Linde met zijn aantasting van goede naam en reputatie het vertrouwen van de Nederlandse bevolking in de

bescherming van de volksgezondheid door het RIVM heeft geschaad en de influenza-vaccinatiebereidheid nadelig heeft beïnvloed.

- 32 Het vertrouwen van de Nederlandse bevolking in Coutinho en het RIVM is echter als gezegd door hen zelf ernstige schade toegebracht. Gezien de door hen uitgedragen standpunten is het ter bescherming van de bevolking noodzakelijk en wenselijk het influenza-vaccinatiebeleid kritisch aan de orde te stellen. Het constateren van onverantwoorde standpunten en het benoemen van belangenverstrengeling maakt daarvan onderdeel uit. Dit valt onder de vrijheid van meningsuiting en is niet te kwalificeren als een onrechtmatige daad.

VORDERINGEN VAN HET RIVM EN COUTINHO EN REACTIE VAN VAN DER LINDE OP DIE VORDERINGEN

- 33 Eisers vorderen een verklaring voor recht dat Van der Linde jegens hen onrechtmatig heeft gehandeld door uitlatingen te doen met de strekking dat het RIVM en/of Coutinho bij hun (deskundigen)advies over (het nut van) de influenzavaccinatie
- i zich (mede) laten leiden door zakelijk (grote) belangen en/of belangen als privépersoon bij de farmaceutische industrie en/of profijtelijke relaties met de farmaceutische industrie; alsmede
 - ii lippendienst betonen aan zakelijke partners.
- 34 In de eerste plaats rijst derhalve de vraag of Van der Linde inderdaad uitlatingen heeft gedaan met de door eisers gestelde strekking. Die vraag moet ontkennend worden beantwoord, zoals hierna uiteen zal worden gezet. Van der Linde heeft geen uitlatingen gedaan met de strekking dat Coutinho zich (mede) laat leiden door belangen als privépersoon bij de farmaceutische industrie en/of belangen als privépersoon bij profijtelijke relaties met de farmaceutische industrie. Van der Linde heeft evenmin beweerd dat Coutinho zich heeft laten leiden door zijn zakelijke belangen. Hij heeft slechts geconstateerd dat er belangenverstrengelingen bestaan.
- 35 Zelfs indien Van der Linde de door eisers gewraakte uitlatingen zou hebben gedaan, valt te bezien of Van der Linde daarmee jegens eisers onrechtmatig zou hebben gehandeld. Daartoe dient allereerst te worden gekeken in welke context de uitlatingen zijn gedaan, meer specifiek:
- wat wordt verstaan onder belangenverstrengeling en hoe wordt daarmee in de praktijk omgegaan?
 - welke ernstige gevolgen hebben belangenverstrengelingen voor wetenschapsbeoefening en gezondheidszorg?
 - welke belangenverstrengelingen hebben Coutinho en het RIVM?
 - wat is het nuttig effect van influenzavaccinaties?
 - wat zijn de maatschappelijke implicaties van influenzavaccinatie?

- 36 De transcriptie van de relevante passages van de gewraakte uitlatingen zullen nadien worden getoetst aan het voorgaande.

GEEN PERSOONLIJK FINANCIËEL GEWIN EN GEEN PROFIJT OF BELANGEN ALS PRIVÉPERSOON

- 37 Eisers herhalen in de dagvaarding, na daarover te hebben gecorrespondeerd met Van der Linde, onder 2.1, 6.3 en 6.4 dat Van der Linde uitlatingen heeft gedaan dat Coutinho zich heeft laten leiden door persoonlijk financieel voordeel. In het petitum komt dat terug als “belangen als privépersoon” en als “profijtelijke relaties”, in zover daar persoonlijk profijtelijke relaties als privépersoon mee worden bedoeld. Wat staat er precies in die punten 2.1, 6.3 en 6.4?
- 38 In punt 2.1 staat dat Van der Linde heeft beweerd dat Coutinho als privépersoon belangen heeft bij de griepvaccinatie. Een nadere aanduiding waar, wanneer en hoe die uitlating is gedaan, ontbreekt evenwel.
- 39 Punt 6.3 begint met een opsomming van uitlatingen van Van der Linde over zakelijk profijtelijke relaties en zakelijke belangen. Dan volgt een opmerkelijke conclusie:
- “Deze uitlatingen bevatten onmiskenbaar twee elementen: (1).....en (2) die belangen zijn (direct of indirect) financieel van aard: hetzij wordt ermee gedoeld op een motief om er persoonlijk financieel beter van te worden, hetzij om er als zakelijke onderneming (.....) beter van te worden.”
- Of die uitlatingen “onmiskenbaar” die twee elementen bevatten, laat Van der Linde graag in het midden, maar hier wordt wel speculatief geopperd dat een mogelijke uitleg zou kunnen zijn dat gedoeld wordt op er “persoonlijk financieel beter van worden”.
- 40 Bij punt 6.4, ten slotte, houden eisers in de laatste tien regels een betoog dat geheel gebaseerd is op de eerder genoemde productie 7 bij de dagvaarding, te weten een bericht op de website Artsennet.nl. Dat bevat een onjuist geformuleerde en niet geaccordeerde weergave van de feiten, waarvoor Van der Linde geen verantwoordelijkheid draagt en waarop hij niet kan worden aangesproken. Eisers geven vervolgens aan die weergave een geheel eigen uitleg.
- 41 Samengevat staat dus nergens in de dagvaarding maar een begin van een dragende onderbouwing van de bewering dat Van der Linde uitlatingen zou hebben gedaan dat Coutinho persoonlijk financieel gewin dan wel profijt of belangen als privépersoon zou hebben bij zijn belangenverstengelingen.
- 42 Voorafgaand aan dagvaarding had Van der Linde in zijn brief van 17 november 2011 (**PRODUCTIE III**) aan de advocaat van eisers al het volgende geschreven:
- “Uw e-mail van 11 november 2011 ontving ik in goede orde. [...] Alvorens inhoudelijk te reageren op uw e-mail een tweetal kanttekeningen bij uw samenvatting van mijn standpunten en hoe die samenvatting omgaat met de

woorden “persoonlijk” en “profijtelijk”. De samenvatting zelf laat ik graag voor uw rekening.

Op pagina 2, derde alinea, stelt u: “uitlatingen met de strekking dat prof. Coutinho en het RIVM, kort gezegd, persoonlijke en zakelijke relaties met en belangen bij de vaccinindustrie hebben”.

U heeft het over “strekking”. Dat is een interpretatie en wel een interpretatie die niet is gebaseerd op de feiten. Het woord “persoonlijk” is op geen enkel moment door mij gebruikt. In het EO-programma gebruikte de heer Tijs van den Brink dat woord en ik heb dat onmiddellijk omgebogen naar zakelijke belangen. Ik verwijs u naar de uitgeschreven tekst van de gedane uitlatingen. In de vierde alinea van pagina 2 gaat u uit van dezelfde premisse: “en dat hij (Coutinho) en het RIVM persoonlijke en grote zakelijke belangen hebben bij de griep”.

Dan over het woord “profijtelijk” dat u noemt in de vierde alinea op pagina 2.

Ik gebruikte dat woord in het kader van zakelijke belangen. Citaat uit het EO-programma na 17 minuten en 20 seconden: “Nee, maar goed nu als RIVM heeft hij (Coutinho) zakelijk grote belangen bij de griep en ook voor zijn toekomst is de profijtelijke relatie met de industrie voor hem belangrijk”. De profijtelijke relatie werd derhalve geplaatst in het kader van zakelijke belangen die het RIVM in de persoon van Coutinho heeft bij de griep en betreft dus geen persoonlijk profijt. In uw citaat laat u de essentiële context van zakelijke belangen weg, waardoor de uitlating de suggestie krijgt van persoonlijk gewin. Welke die zakelijke belangen zijn, komt straks aan de orde.

Tegen de manier waarop in uw brief door het rangschikken, weglaten en toevoegen van woorden wordt toegewerkt naar de depreciërende kwalificatie “persoonlijk gewin” maak ik ernstig bezwaar.”

- 43 Van der Linde lijkt met voornoemde brief bereikt te hebben dat, daar waar het gaat om persoonlijk gewin en belangen als privépersoon van Coutinho, de dagvaarding niet langer is gebaseerd op het radioprogramma Avondspits, de televisie-uitzending Moraalridders of het artikel in Trouw. De dagvaarding is nu gebaseerd op een speculatie onder 6.3 en op een internetbron uit de tweede of derde hand onder 6.4.
- 44 Op grond van het voorgaande moet worden geconcludeerd dat de bewering dat Van der Linde uitlatingen heeft gedaan met de strekking dat eisers zich laten leiden door belangen als privépersoon, geen stand kan houden. Evenmin kan de bewering stand houden dat hij uitlatingen zou hebben gedaan met de strekking dat eisers zich hebben laten leiden door profijtelijke relaties, voor zover daar persoonlijke profijtelijke relaties mee worden bedoeld.

HET BEGRIP BELANGENVERSTRENGELING

Het begrip “belangenverstremgelingen”

- 45 In 1987 publiceerde Alexander Rinnooy Kan samen met andere wetenschappers de brochure “Naar een ondernemende universiteit”. Het geschrift moedigde universiteiten aan om de markt op te gaan en zo een derde geldstroom te genereren. De overheid ondersteunde de gedachten en de brochure heeft grote invloed gehad op onze universiteiten. Tegen de achtergrond van een zich terugtrekkende overheid kozen veel hoogleraren voor een relatie met het bedrijfsleven, een afhankelijkheidsrelatie wel te verstaan. In andere landen deden zich soortgelijke ontwikkelingen voor. Vooral vooraanstaande en dynamische onderzoekers kregen bindingen met commerciële partijen in de vorm van steun en samenwerking bij onderzoek.
- 46 Het hebben van bindingen met het bedrijfsleven wordt in de universitaire wereld geenszins negatief beoordeeld. Het wordt gezien als een geslaagde missie om een derde geldstroom te genereren en een erkenning van zodanige bekwaamheden dat anderen er geld in willen steken.
- 47 Belangenverstremgeling van wetenschap en commercie heeft wereldwijd echter ook geleid tot uitwassen, bijvoorbeeld in de vorm van promotie van dure patentgeneesmiddelen die geen eerste keus zijn en in de vorm van verdraaiing en manipulatie van onderzoeksresultaten. In reactie daarop is de “best practice” ontstaan dat bij publicaties en onderwijs aangegeven moet worden welke mogelijk conflicterende bindingen men heeft. Die worden aangeduid met het woord “belangenverstremgeling” en worden afgedrukt bij artikelen. Het tekstfragment hieronder komt van de website van het Nederlands Tijdschrift van Geneeskunde en bevat de volgende instructies voor het indienen van een manuscript:
- Belangenverstremgeling
Het NTvG gebruikt het standaardformulier van de International Committee of Medical Journal Editors voor het vermelden van mogelijke financiële en andere belangen van auteurs. U kunt het formulier hier downloaden of op de site van de ICMJE.
De corresponderend auteur moet van elke medeauteur een formulier indienen als 'companion file' als laatste stapje bij het uploaden van het manuscript. De redactie gaat er van uit dat elke auteur zelf het formulier naar waarheid heeft ingevuld.
- 48 Bij iedere publicatie (tweede bijlage bij **PRODUCTIE II**) staan de belangen van de auteur vermeld onder het kopje “belangenverstremgeling”, welk begrip als zodanig een ingeburgerde term is. Dat leidt geenszins tot afwijzing van het manuscript vanwege een perceptie van onaanvaardbare beïnvloeding. Synoniemen voor belangenverstremgeling zijn belangenconflict, conflicterende belangen en *conflict of interests*. Het hebben van belangenverstremgelingen heeft in de geneeskunde geen negatieve connotatie, zoals in sommige andere sectoren van de maatschappij. Het is ook een blijk

van succes. Het bestaan van belangenverstremgeling is op dit moment een *fact of life*. Hoogleraren laten zich voorstaan op hun aldus verworven fondsen.

Persoonlijke belangenverstremgelingen

- 49 Belangenverstremgeling kan ook vergezeld gaan van persoonlijke financiële belangen. Daarmee kunnen universiteiten voorkomen dat hoogleraren de overstap maken naar een meer lucratieve werkomgeving. Het onderzoek en de hoogleraar blijven daarmee behouden voor de universiteit. Een voorbeeld is Osterhaus die een overeenkomst heeft met de Erasmus Universiteit Rotterdam waarbij beide partijen delen in potentiële revenuen van commerciële activiteiten met betrekking tot influenzavaccinatie. Daarnaast is/was hij aandeelhouder van andere farmaceutisch-virologische bedrijven met belangen bij influenzavaccinatie. Dergelijke belangenverstremgelingen met een persoonlijke financiële betrokkenheid zijn in de huidige universitaire constellatie aanvaard en vervullen een functie. De consequentie ervan is wel dat de hoogleraar in kwestie persoonlijk belanghebbende is geworden en dat het niet aanvaardbaar is dat hij meepraat over adviezen voor medische zorgverlening waarvan de financiële aspecten raken aan zijn belangenverstremgeling. Zo min als een vaccinproducent kan meepraten in de Gezondheidsraad over vaccinatie-adviezen aan de overheid, kon Osterhaus dat doen. Dat deed hij echter toch, overigens naar verluidt zonder dat Osterhaus mocht stemmen.
- 50 De Gezondheidsraad stelt in zijn stuk “Onafhankelijkheid” het volgende (**PRODUCTIE IX**):
- “Als algemene eis geldt dat een commissielid geen direct persoonlijk of financieel belang mag hebben bij een bepaald advies. De raad zorgt ervoor dat mogelijke belangen transparant zijn. Altijd vindt een bewuste afweging plaats of er geen belangenconflict kan ontstaan en of er voldoende tegenwicht is voor eventuele belangen binnen een commissie”.
- “Soms zijn er op een specialistisch gebied maar weinig deskundigen. Als hun inbreng in een advies niet gemist kan worden, maar er sprake is van de schijn van belangenverstremgeling waardoor ze geen commissielid kunnen worden, is een optreden als adviseur een optie. Een adviseur levert eenmalig inbreng of woont een deel van de beraadslagingen bij, maar heeft geen stemrecht en is medeverantwoordelijk voor de inhoud van het advies”.
- 51 Osterhaus (**PRODUCTIE X**) maakt echter nog steeds als gewoon lid deel uit van de commissie Infectie en Immuniteit terwijl als “sprake is van de schijn van belangenverstremgeling ze geen commissielid kunnen worden”.
- 52 Uit de samenstelling van de commissie Infectie en Immuniteit blijkt dat een streep is getrokken bij Coutinho, die niet de status van lid heeft gekregen, maar van adviseur, kennelijk vanwege zijn belangenverstremgelingen als hoogleraar en/of directeur Infectiebestrijding RIVM. De redenen om iemand slechts de status van adviseur te geven, zijn hierboven limitatief door de Gezondheidsraad opgesomd en betreffen

belangenverstremgeling. De Gezondheidsraad heeft dus kennelijk gemeend dat Coutinho als hoogleraar/directeur RIVM zodanige belangen heeft dat sprake is van de schijn van belangenverstremgeling. Dat is een vaststelling waarover straks meer.

Zakelijke belangenverstremgelingen

- 53 De algemene vraag rijst vervolgens of mensen met zakelijke belangenverstremgelingen kunnen meepraten over medische zorgverlening waarvan de financiële aspecten parallel kunnen lopen aan die belangen. Algemeen wordt als voorwaarde daarvoor gesteld dat transparantie moet worden betracht over die belangenverstremgelingen. Iedereen weet dan uit welke hoek de wind waait. Deelname aan discussies wordt dus maatschappelijk geaccepteerd onder de voorwaarde dat duidelijkheid bestaat over welke belangen er spelen. Mede om die reden moet er vrijelijk gecommuniceerd en benoemd kunnen worden dat bepaalde belangenverstremgelingen bestaan zonder de vrees van dagvaarding wegens onrechtmatige daad.

Maatschappelijke omgang met belangenverstremgelingen

- 54 Van der Linde heeft als zijn mening gegeven dat Coutinho en het RIVM belangenverstremgelingen hebben. Eisers vinden de suggestie die daarvan uitgaat onrechtmatig en dat vormde de aanleiding om deze zaak voor te leggen aan uw rechtbank. Die opvatting van eisers kan geen stand houden vanwege het enkele feit dat er geen negatief imago kleeft aan belangenverstremgeling in de medisch-wetenschappelijke wereld. Die opvatting van onrechtmatige daad is niet verenigbaar met het gemak waarmee auteurs hun belangenverstremgelingen opgeven bij inlevering van een manuscript. Van scribenten zou niet gevraagd kunnen worden om zelf hun belangenverstremgelingen op te geven, indien het hebben van belangenverstremgelingen zo verwerpelijk en beschadigend is dat het benoemen daarvan door een ander een onrechtmatige daad is. Die opvatting van onrechtmatige daad is ook niet verenigbaar met de uitgebreide spelregels voor belangenverstremgeling, die breed gedragen zijn opgesteld.
- 55 Eisers stellen in 3.7 van de dagvaarding het volgende:

“Van der Linde heeft vanzelfsprekend ook de vrijheid om aandacht te vragen voor transparantie en integriteit van wetenschappers die bij hun onderzoeken samenwerken met de farmaceutische industrie. Ook hoeft niets hem ervan te weerhouden zijn mening te geven over de wenselijkheid van nevenfuncties van adviseurs van de Nederlandse regering”.

Partijen zijn het er dus over eens dat het eenieder vrijstaat om als zijn of haar mening te kennen te geven dat iemand conflicterende belangen heeft. Zelfs als de meningsuiting dat de heer Coutinho belangenverstremgelingen heeft, onjuist zou zijn, is die meningsuiting nog niet onrechtmatig. Het maatschappelijk belang van het zich in alle vrijheid kunnen uitspreken over het bestaan van conflicterende belangen, prevaleert, temeer waar het hier gaat om de hoogste ambtenaar op het gebied van infecties.

- 56 Met de vrijheid van meningsuiting op dit punt is een groot maatschappelijk belang gediend dat hierna verder uitgewerkt zal worden.

MAATSCHAPPELIJKE GEVOLGEN VAN BELANGENVERSTRENGELING

- 57 Belangenverstremgeling kan negatieve gevolgen hebben voor de wetenschapsbeoefening en de gezondheidszorg. Belangen die ontzien en gediend moeten worden, maken dat hoogleraren en anderen zwijgen als ze moeten spreken en spreken als ze moeten zwijgen.
- 58 De maatschappelijke aandacht voor dit probleem is de laatste jaren sterk toegenomen. Van die maatschappelijke aandacht vijf voorbeelden die allen benadrukken dat vrijelijk gecommuniceerd moet kunnen worden over het bestaan van belangenverstremgelingen.

- i “Wie betaalt, bepaalt?” Onder die titel bracht de Gezondheidsraad in december 2009 een verontrustend rapport uit waarin ook aandacht wordt besteed aan belangenverstremgeling. Van der Linde maakte er een samenvatting van voor de medische beroepsgroep (**PRODUCTIE XI**). Het gehele rapport is te downloaden op <http://www.gr.nl/nl/adviezen/wie-betaalt-bepaalt-over-financiering-en-het-ontwikkelen-van-medische-kennis> .

Citaat 4.3, bladzijde 59, 8^e regel, en bladzijde 60, 11^e regel:

“Uit de internationale literatuur komt de vertekening van onderzoeksresultaten bij industriële sponsoring als een reëel probleem naar voren. [.....] Hoe minder belangenverstremgeling tussen sponsor en onderzoeker, des te kleiner de noodzaak voor de onderzoeker om de sponsor ‘welgevallig’ te zijn en des te kleiner de kans op bias in de onderzoeksresultaten.”

De samenvatting is eveneens te downloaden op:

<http://gebu.artsennet.nl/Archief/Tijdschriftartikel/Wie-betaalt-bepaalt-Over-financiering-en-ontwikkeling-van-medische-kennis.htm>

- ii Minister Hoogervorst van VWS stuurde op 31 mei 2006 een brief aan de Tweede Kamer als reactie op verontrustende signaleringen over belangenverstremgeling, met name in het boek “Slikken” van onderzoeksjournalist Joop Bouma van Trouw. (**PRODUCTIE I**, artikel “Mol ondergraaft prescriptievrijheid”, pagina 1043).

Hoogervorst put in zijn brief uit het boek van Joop Bouma:

“Volgens Bouma klussen veel artsen bij voor de farmaceutische industrie en hebben die artsen daarom niet het patiëntenbelang voorop staan. Deze artsen-onder-invloed hebben vaak een stem bij het opstellen van richtlijnen. Veel artsen zijn naïef en ontkennen de invloed van de farmaceutische industrie [.....] Ik deel de zorgen van de heer Bouma en zie het als de taak van de overheid om zoveel mogelijk te voorkomen dat de nadelen van de commerciële setting zich te zeer manifesteren [.....] Ik ben overigens gealarmeerd door de casuïstiek in het boek van

de heer Bouma over beïnvloeding via de samenstelling van richtlijncommissies. Richtlijnen worden door artsen beschouwd als onafhankelijke leidraden voor de behandelingskeuze en moeten daarom zo veel mogelijk vrij zijn van beïnvloeding”.

De minister gaf op grond hiervan de Inspectie voor de Gezondheidszorg opdracht een onderzoek in te stellen dat resulteerde in een Kortschrift “Invloed van de farmaceutische industrie op behandelrichtlijnen” (**PRODUCTIE XII**). Het rapport is te downloaden op:

<http://www.igz.nl/actueel/nieuws/igzinvloedfarmaceutischeindustrieopbehandelrichtlijnengeneesmiddelen.aspx>

Citaat:

“Ook belangenverstremgeling en de wijze van selectie van werkgroepleden en de voorzitter dienen algemeen bekend gemaakt te worden”.

- iii Het onafhankelijke overheidsorgaan de Raad voor de Volksgezondheid & Zorg publiceerde op 25 januari 2010 een nieuwsbulletin met onrustbarende signaleringen van belangenverstremgelingen (**PRODUCTIE XIII**).

Citaat:

“Bepaal dat deskundigen van wie de onafhankelijkheid niet boven elke twijfel verheven is, geen deel mogen uitmaken van belangrijke adviescommissies, waaronder commissies die behandelrichtlijnen opstellen. Het is van groot belang dat de samenleving kan vertrouwen op de onafhankelijkheid van gezaghebbende instanties. Als het vertrouwen ontbreekt is het gezag weg. Indachtig het oude gezegde ‘vertrouwen komt de voet en keert te paard’ moet er ingegrepen worden voor het te laat is.”

- iv De Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering van de Geneeskunst (KNMG), de Koninklijke Akademie van Wetenschappen (KNAW), de Gezondheidsraad (GR), het Centraal Orgaan Begeleiding, Kwaliteitsinstituut voor de gezondheidszorg (CBO), het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG) en de Orde van Medisch Specialisten (OMS) presenteerden op 30 september 2011 een conceptcode over oneigenlijke beïnvloeding en omgaan met belangenverstremgelingen. (**PRODUCTIE XIV**). Het is volgens de tekst een poging tot uniformering en aanscherping van bestaand beleid rond oneigenlijke beïnvloeding en omgaan met belangenverstremgeling. Openheid, transparantie en vrije discussie staan centraal.
- v Een viertal hoogleraren huisartsgeneeskunde in Medisch Contact en een twintigtal hoogleraren en artsen in Trouw benadrukten recent naar aanleiding van deze rechtszaak de noodzaak van een vrije discussie over belangenverstremgeling (**PRODUCTIE XV**).

Citaat:

“In de artsenwereld is het al jaren bekend dat belangenverstremgeling bij onderzoekers de toepassing van wetenschap in de praktijk van alledag kan beïnvloeden [.....] Professionele organisaties van artsen hebben ingezien dat belangenverstremgeling het aanzien van de gezondheidszorg en het daaraan verbonden onderzoek ondermijnt. Ze voeren daarom een op internationale consensus gebaseerd ontmoedigingsbeleid [.....] Inmiddels is vermelden van en discussie over belangenverstremgeling een normaal onderdeel geworden van het professionele discours van artsen. Tijdschriftenredacties en organisaties die richtlijnen maken vragen aldus aan auteurs en aan deelnemers van richtlijncommissies hun potentiële belangenverstremgelingen te vermelden.”

- 59 Van het benoemen van belangenverstremgelingen kan de suggestie van beïnvloeding uitgaan. Die suggestie van beïnvloeding is verbonden aan het publiekelijk constateren van de aanwezigheid van conflicterende belangen. De suggestie van beïnvloeding is dus inherent aan constateringen van belangenverstremgeling en die suggestie kan op zich niet als onrechtmatig worden bestempeld, al was het maar omdat anders niet langer vrijelijk over belangenverstremgeling gecommuniceerd kan worden.
- 60 Eisers stellen in hun vordering dat Van der Linde onrechtmatig heeft gehandeld door te beweren dat eisers zich hebben laten leiden door belangenverstremgeling. Dat “zich hebben laten leiden door” baseren zij op de suggestie van beïnvloeding die uitgaat van het wijzen op bestaande belangenverstremgelingen. In hoofdstuk 4 en 6 van de dagvaarding wordt zeven bladzijden lang betoogd over de suggestie die uitgaat van het door Van der Linde benoemen van belangenverstremgelingen. Met (te) veel woorden wordt toegewerkt naar de onjuiste bewering dat Van der Linde heeft gesuggereerd dat eisers zich hebben laten leiden door belangenverstremgeling. Het juridisch kader in hoofdstuk 4 is in zijn geheel gebaseerd op die conclusie en staat daarmee op losse schroeven.
- 61 In de vorderingen komt niet meer terug dat Van der Linde volgens eisers ten onrechte heeft gesteld dat Coutinho en het RIVM belangenverstremgelingen hebben. Ondanks ontkenning door eisers van het hebben van belangenverstremgelingen, zien zij dus kennelijk af van het toetsen van de rechtmatigheid van voornoemde bewering. Hierop zal nader worden teruggekomen.
- 62 Via belangenverstremgelingen hebben farmaceutische bedrijven een overheersende invloed in de geneeskunde gekregen. Te weinig mensen buiten de medische wereld, maar ook daarbinnen, realiseren zich de verstrekkende gevolgen en gevaren daarvan voor het welzijn van mensen. Omdat het maatschappelijk belang van belangenverstremgeling een rol speelt in deze zaak en derhalve ook het belang van de vrijheid om daar onbelemmerd over te kunnen communiceren, zal Van der Linde aan de hand van hormonale substitutie therapie (HST) bij vrouwen, geneesmiddelen tegen

osteoporose, maagzuurremmers, antidepressiva, orale glucoseverlagende middelen en cholesterolverlagers een indruk geven van de ernstige maatschappelijke en medische gevolgen die belangenverstrengelingen kunnen hebben. Die bedreiging van de gezondheidszorg kan alleen goed duidelijk gemaakt worden aan de hand van concrete voorbeelden.

I Hormonale Substitutie Therapie (HST) bij vrouwen

Als **PRODUCTIE XVI** een voorbeeld van belangenverstrengeling in het kader van de Hormonale Substitutie Therapie die tot 2005 door méér dan 100.000 vrouwen in Nederland werd geslikt. Het gebruik van hormoontabletten na de overgang werd - zonder wetenschappelijke onderbouwing op harde eindpunten - aangepraat door gynaecologen, cardiologen en internisten die belangenverstrengelingen hadden met producenten van hormoonpreparaten. Het heeft in Nederland vele vrouwen vanwege borstkanker het leven gekost. Er is in medische vaktijdschriften en publieke media veel over geschreven. Van der Linde publiceerde erover in De Telegraaf en zond een e-mail aan zijn medisch adressenbestand op 20 september 2009 die luidde:

The New York Times onthulde op de voorpagina hoe Wyeth tientallen wetenschappelijke artikelen liet schrijven en publiceren die het gebruik van Hormonale Substitutie Therapie (HST) propageerden, met name Premarin. Als gevolg daarvan slikten wereldwijd vele tientallen miljoenen vrouwen na hun menopauze hormonen, omdat het zo goed zou zijn tegen hart- en vaatziekten, botontkalking, veroudering van de huid en overgangsklachten.

Medische opinieleiders leenden hun naam aan artikelen van spookschrijvers (ghostwriters) van de industrie. Toonaangevende bladen als The International Journal of Cardiology en The American Journal of Obstetrics and Gynaecology publiceerden ze. Vooraanstaande belangenverstrengelde artsen propageerden HST tijdens congressen en symposia en in artikelen. U kunt kennismaken van het artikel in de NYT door te klikken op:

http://www.nytimes.com/2009/08/05/health/research/05ghost.html?_r=1&emc=eta1

Als achtergrondinformatie is van belang om te weten dat recente publicaties in de VS een sterke daling signaleren van borstkanker sinds HST in diskrediet raakte vanwege de verhoogde kans op borstkanker. Er blijkt een sterk verschil in daling te bestaan tussen blanke en zwarte vrouwen. Het waren overwegend blanke vrouwen die HST gebruikten.

De introductie van HST is voor de volle honderd procent toe te schrijven aan de ongebreidelde marketing van firma's als Wyeth en het Nederlandse bedrijf Organon. Er kwam sterke wetenschappelijke oppositie tegen, maar die legde het af tegen de kapitaalkrachtige marketing. Het harde oordeel kan helaas niet anders

luiden dan dat de dood van vele duizenden vrouwen het gevolg is van deze marketing.

In Nederland organiseerde de firma Organon nascholingen over HST voor vooral cardiologen, gynaecologen en huisartsen. Zelfs nadat in 2002 het oorzakelijk verband tussen HST en borstkanker was aangetoond, durfde Organon het in 2005 nog aan om cursussen voor artsen te organiseren onder de titel:

Hormoontherapie, durft u nog? Een vernietigende reactie van Prof. Chris van Weel, hoogleraar huisartsgeneeskunde te Nijmegen, was hun deel (“cow-boymentaliteit” en “russisch roulette met de loop gericht op de vrouw”).

II Geneesmiddelen tegen osteoporose

Als **PRODUCTIE XVII** een voorbeeld van belangenverstremming in het kader van geneesmiddelen tegen osteoporose. Uit een e-mail van Van der Linde aan zijn medisch adressenbestand van 15 augustus 2009 het volgende citaat:

Over de marketingpraktijken van de farmaceutische industrie met hulp van de Osteoporose Vereniging (OV) en de Osteoporose Stichting (OS) schreven Joop Bouma, onderzoeksjournalist van Trouw, en ik enkele jaren geleden een aantal artikelen. Voor wie die artikelen niet kent of nog eens door wilt lezen, zijn ze als bijlagen toegevoegd.

Het is sindsdien bergafwaarts gegaan met de OV en OS. Bijgaand artikel in Trouw van vandaag doet verslag van de aftocht met stille trom zonder overdracht van activiteiten en werkzaamheden van de dames Carla Suijkerbuik en Liesbeth de Boer, die als oud-medewerkers van de farmaceutische industrie zo succesvol vanuit de OV en de OS hebben geopereerd. De B.V. Nederland werd op het verkeerde been gezet ten koste van de volksgezondheid en er vloeide heel veel verspild geld in de zakken van fabrikanten van pillen tegen osteoporose.

Hoogleraren en andere specialisten verleenden op grond van hun belangenverstremmingen lippendienst. De farmaceutische industrie kan terugzien op een geslaagde marketingstrategie sinds 1992 nu het patent op het belangrijkste osteoporosemiddel is verlopen. De buit is binnen.

Welke les moet hieruit worden getrokken? Het antwoord luidt dat een beter tegengewicht gecreëerd moet worden tegen de marketingactiviteiten van de industrie. Artsen en hun organisaties dienen op effectieve wijze hun verantwoordelijkheid te nemen en de overheid dient dat te faciliteren.

Preventieve medicatie en vaccinaties moeten alleen vergoed worden indien die bewezen veilig zijn op langere termijn en effectief op harde eind(meet)punten. Een vanzelfsprekendheid die dagelijks met voeten wordt getreden.

III Maagzuurremmers

PRODUCTIE XVIII vormt een voorbeeld hoe hoogleraren en andere specialisten met belangenverstrengeling dure gepatenteerde maagzuurremmers propageerden die niet beter waren dan het generieke Omeprazol, dat 5 tot 30 maal zo goedkoop is. De Nederlandse samenleving heeft daardoor de afgelopen 15 jaar meer dan 1 miljard euro verkwist aan onnodig dure maagzuurremmers. In een rede voor het jaarcongres van 2007 van het Nederlands Huisarts Genootschap (NHG) zei Van der Linde er het volgende over:

Tussen maagzuurremmers onderling is geen verschil in werkzaamheid aangetoond. De marketing moet het daarom hebben van beeldvorming en slogans als “The Nexium generation, daar kan iedereen op rekenen”. Bij gebrek aan argumenten leggen de producenten van gepatenteerde maagzuurremmers zich toe op de beschadiging van het imago van omeprazol, de generieke eerste keus.

Zeven gastro-enterologen – onder wie 4 hoogleraren – werkten mee aan deze uitgave van AstraZeneca, producent van Nexium. Zeven interviews vol marketingboodschappen over maagzuurremmers.

“Meer dan 20 procent van de patiënten wordt in de praktijk weer teruggezet op een spécialité” oreert één van hen. Deze formulering zegt niet dat generieke maagzuurremmers minder goed zijn dan patentgeneesmiddelen. Voor die bewering bestaat geen onderbouwing. De gekozen formulering ontheft echter van onderbouwing. Er wordt slechts beweerd dat 20 procent van de patiënten teruggezet wordt op een spécialité. Daarmee is niets concreets ten nadele van de generieke maagzuurremmers gezegd, maar wel wordt de marketingboodschap gecommuniceerd: “Van generieke middelen kun je niet echt op aan. Als je op zeker wilt spelen, kun je beter patentgeneesmiddelen voorschrijven”. Het getal van 20 procent is uiteraard uit de lucht gegrepen.

“Clinici hebben op zijn minst het gevoel dat veel generieke preparaten minder goed werken dan de spécialité’s” zegt een hoogleraar Gastro-enterologie. Het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen heeft tot taak om ook generieke preparaten farmacologisch te beoordelen en vond daarbij geen verschil. Tegenover deze objectieve onderzoeken van het CBG stelt de hoogleraar iets anders..... namelijk zijn gevoel. Een opmerkelijke keuze voor een hoogleraar in deze tijd van evidence based medicine.

IV Antidepressiva

Als **PRODUCTIE XIX** is een artikel bijgevoegd van prof. dr. Trudy Dehue, hoogleraar wetenschapstheorie te Groningen, uit de NRC van 21 februari van 2009 “Onderzoekers die afhankelijk zijn van de farmaceutische industrie ruïneren onze gezondheid”. In dat artikel en in haar bekende boek “De depressie-epidemie”

schetst zij het extreem hoge gebruik van anti-depressiva onder invloed van medische opinieleiders met belangenverstrengelingen. In Nederland werden de afgelopen twee decennia miljarden euro's uitgegeven aan onnodige antidepressiva.

v Orale glucoseverlagende middelen

Als **PRODUCTIE XX** zijn artikelen bijgevoegd over Avandia, een oraal bloedglucoseverlagend middel. In Amerika slikte onder invloed van medische opinieleiders met banden met de industrie, binnen de kortste keren de meerderheid van de diabetespatiënten Avandia. In 2006 voor 2,6 miljard dollar en dat zonder goede vervolgonderzoeken na introductie. In Nederland was die in opspraak geraakte Avandia goed voor 8% van de orale bloedglucose verlagende middelen en voor 30% van de kosten daarvan en dat zonder bewezen nut op harde eindpunten en zonder bewezen veiligheid op lange termijn.

In 2009 bleek dat Avandia de kans op dodelijke hartaanvallen sterk verhoogt. Een onderzoekscommissie van de Amerikaanse Senaat schat het aantal doden wereldwijd op 47.000 mensen. Het middel is in 2010 verboden. De geschiedenis laat zien dat belangenverstrengeling zonder enige terughoudendheid tijdig gesignaleerd moet kunnen worden. Dat bleek in Amerika in deze casus onmogelijk vanwege procesrisico en kans op claims.

vi Cholesterolverlagers

De afgelopen 15 jaar werd in Nederland onnodig meer dan 2 miljard euro uitgegeven aan dure cholesterolverlagers, die niet beter zijn dan het vertrouwde simvastatine dat tot 30 maal goedkoper is. Dat marketingresultaat bereikte farmaceutische bedrijven met hulp van medische opinieleiders met belangenverstrengelingen.

Als **PRODUCTIE XXI** is een DVD bijgevoegd met daarop een rede die Van der Linde en onderzoeksjournalist Joop Bouma hielden voor het NHG-congres. Van der Linde behandelt de resultaten van een wetenschappelijke studie naar de effecten van de cholesterolverlager Lipitor. Op een reclame-DVD van Pfizer spreken 6 hoogleraren en 8 andere specialisten vervolgens aantoonbaar aperte onwaarheden over die studie. Dat leidt tot een indringende confrontatie met hoezeer de medische beroepsuitoefening wordt beïnvloed door belangenverstrengeling en hoezeer volstrekte openheid over conflicterende belangen is geboden. De DVD wordt gebruikt bij de opleiding en nascholing van huisartsen.

- 63 Deze opsomming van slechte en onnodig dure geneeskunde als gevolg van belangenverstrengeling kan naar believen uitgebreid worden met tientallen andere geneesmiddelen, verbandmiddelen, hulpmiddelen, vaccinaties, prothesen en operatieve behoeften. Belangenverstrengeling is als eerder betoogd maatschappelijk aanvaard, maar voorgaande voorbeelden laten zien dat het ook tot

onaanvaardbare uitwassen leidt. Een belangrijke remedie tegen die uitwassen bestaat uit het blootleggen en benoemen van conflicterende belangen.

- 64 Thans komt Van der Linde toe aan bespreking van de belangenverstrengelingen van het RIVM en Coutinho.

BELANGENVERSTRENGELING COUTINHO ALS DEELTIJDHOOGLERAAR

- 65 In eerdere stukken van het RIVM gericht aan Van der Linde en in de punten 5.6.1, 5.6.2 en 5.6.5 van de dagvaarding wordt gesteld dat het salaris van de heer Coutinho eerst werd betaald uit begrotingen van onderzoeksprojecten en later door het RIVM en de universiteit. Die beweringen lijken gedaan te zijn om tegen te spreken dat de heer Coutinho belangenverstrengelingen heeft. Veel hoogleraren met een volledig salaris van de universiteit hebben belangenverstrengelingen, zodat wie het salaris betaalt niets te maken heeft met het wel of niet hebben van belangenverstrengelingen. Het op deze wijze tegenspreken van het bestaan van belangenverstrengelingen kan daarom geen stand houden.

- 66 Coutinho had en heeft als deeltijdhoogleraar in Amsterdam en Utrecht belangenverstrengelingen:

1 In het kader van zijn AIDS-onderzoek in het verleden

In het kader van zijn AIDS-onderzoek werkte Coutinho vooral in de begintijd samen met de industrie. Later kwamen er andere fondsen beschikbaar. Die samenwerking met de industrie in de begintijd was algemeen bekend en Coutinho is daar open over. Op de vraag tijdens het interview op 26 oktober 2011 in Trouw “Hoe zit het met uw eigen banden met de farmaceutische industrie?” antwoordde hij:

“Het is echt volstrekte kolder dat ik onderzoek heb gedaan naar influenzavaccins dat is betaald door de industrie. Wel werkte ik met de industrie samen toen Aids opkwam. Maar dat is al jaren geleden. “

Ook in punt 5.3.3 van de dagvaarding maakt Coutinho zelf gewag van financiering door de industrie zonder aan te geven wanneer dat was in de periode tussen 1984 en 2005.

In punt 5.4 van de dagvaarding stellen eisers dat van het HIV/AIDS-onderzoek onder verantwoordelijkheid van Coutinho minder dan 1% kan worden aangemerkt als (deels) gefinancierd vanuit de industrie. Deze bewering staat rekenkundig op gespannen voet met de substantiële samenwerking met de industrie in de eerste jaren van het AIDS-onderzoek en kan daarom geen stand houden.

Ook overigens betwist Van der Linde de juistheid van de door eisers gepresenteerde berekening. Aantallen wetenschappelijke publicaties vormen hooguit een indicatie van de omvang van uitgevoerd wetenschappelijk onderzoek.

Van der Linde heeft in zijn brief van 17 november 2011 al erkend dat de formulering dat “*al zijn onderzoek door de farmaceutische industrie werd gefinancierd*” niet geheel correct is. Hij voegde daaraan toe in zijn brief dat er in het verleden natuurlijk ook universitaire gelden beschikbaar waren en gelden afkomstig van andere instanties en fondsen. Voor de gesignaleerde belangenverstrengeling maakt dat alleen verschil uit in kwantitatieve zin. Waar het om gaat, is dat die belangenverstrengeling in het verleden wel degelijk bestond. In beide interviews heeft Van der Linde die samenwerking ook uitdrukkelijk in het verleden geplaatst:

Radio-uitzending Avondspits:

“Coutinho is iemand die op een gegeven moment zijn hele AIDS-onderzoek in het verleden is door de industrie betaald”

Televisie-uitzending Moraalridders:

“Coutinho heeft op een gegeven moment al zijn onderzoek vroeger tegen AIDS – heel verdienstelijk en knap onderzoek – werd wel door de farmaceutische industrie gefinancierd.”

ii In het kader van zijn hoogleraarschap te Utrecht

Coutinho werd op 1 mei 2011 benoemd als eerste hoogleraar Utrecht Life Sciences. Als **PRODUCTIE XXII** is het bericht daarover van de Universiteit van Utrecht bijgevoegd.

Citaat:

“Dr. Roel Coutinho wordt per 1 mei benoemd tot hoogleraar voor Utrecht Life Sciences (ULS) aan de faculteiten Geneeskunde en Diergeneeskunde. [.....] Hij zal zijn hoogleraarschap van ULS vervullen naast zijn huidige functie bij het RIVM. [.....] Utrecht Life Sciences is een strategische alliantie tussen academische, publiek en commerciële partijen op het gebied van onderwijs, onderzoek en innovatie in de levenswetenschappen. [.....] De andere partners zijn: het Hubrecht Instituut voor Ontwikkelingsbiologie en Stamcelonderzoek (KNAW), Genmab, GlaxoSmithKline, Immuno Valley, TNO en Utrecht Holdings.”

Genmab bestaat volgens **PRODUCTIE XXIII** uit de volgende “current partnerships”: Amgen Inc, Emergent BioSolutions Inc., GlaxoSmithKline, Lundbeck, Medarex, Roche en Seattle Genetics. Een samenwerkingsverband dus van commerciële bedrijven, waaronder drie multinationale farmaceutische bedrijven.

Roche is een multinationale producent van Tamiflu (grieptabletten).

GlaxoSmithKline is producent van griepvaccin en HPV-vaccin (meidenprik).

Immuno Valley is volgens **PRODUCTIE XXIV** een consortium van 27 partners, waaronder Utrecht Life Sciences, 2 internationale farmaceutische bedrijven t.w.

Pfizer en Eli Lilly, 4 universitaire partners en 15 commerciële bedrijven, GlaxoSmithKline is associated partner.

Coutinho is dus als deeltijdhoogleraar leidinggevend partner in een uitgebreid netwerk van commerciële samenwerking. Hij heeft daarbinnen een vooraanstaande positie en Utrecht Life Sciences neemt een belangrijke positie in binnen het netwerk. Deze contacten met commerciële partners en afhankelijkheidsrelaties vallen onder het begrip belangenverstrengeling. Hiermee heeft Coutinho een groot aantal belangenverstrengelingen die kunnen leiden tot belangenconflicten. We hebben het dan niet alleen over belangenconflicten als hoogleraar, maar ook als hoogste ambtenaar infectieziekten in Nederland. Die positie als hoogste ambtenaar is onverenigbaar met deze setting.

Binnen het zakelijke netwerk van Utrecht Life Sciences heeft Coutinho zeggenschap en bevoegdheid. Volgens de punten 5.6.2 tot en met 5.6.9. van de dagvaarding in bemoeit Coutinho zich nauwelijks met de gang van zaken en laat hij zich weinig gelden in de organisatie. Het is niet relevant of dat ook werkelijk zo is. Coutinho heeft zeggenschap en bevoegdheid en draagt verantwoordelijkheid. Derhalve is hij een belangrijke, zo niet de belangrijkste, speler in het veld waar het aankomt op belangen en beslissingen.

iii In het kader van zijn hoogleraarschap te Amsterdam

Naast zijn directeurschap bij het RIVM sinds 2005 was Coutinho tot 1 april 2011 als hoogleraar verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. In die tussenliggende periode van 2005 tot 1 april 2011 verleende farmaceutische bedrijven financiële bijdragen aan onderzoek waarin Coutinho participeerde. Dat betekent belangenverstrengeling zowel in de hoedanigheid van hoogleraar als in de hoedanigheid van directeur van het RIVM. Daarvan twee voorbeelden.

Als **PRODUCTIE XXV** een artikel in de American Journal of Preventive Medicine van maart 2011 over de resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar Hepatitis C. Schering Plough BV en Roche Netherlands BV blijken volgens het artikel financieel bijgedragen te hebben aan het onderzoek.

Als **PRODUCTIE XXVI** een artikel in de European Journal of Gastroenterology & Hepatology van 2011 over de resultaten van eveneens een wetenschappelijk onderzoek naar Hepatitis C. Merck/Schering Plough blijkt volgens het artikel bijgedragen te hebben aan het onderzoek.

De genoemde farmaceutische bedrijven zijn de producenten van Tamiflu en influenza- en HPV-vaccins. Deze vermelding mede om het belang te onderstrepen dat belangenverstrengelingen en verbanden benoemd moeten kunnen worden.

Twee voorbeelden dus van belangenverstrengeling van Coutinho. In zijn hoedanigheid van hoogleraar acceptabel. In zijn hoedanigheid van hoogste

ambtenaar op het gebied van infectieziekten bij het RIVM volstrekt onaanvaardbaar.

BELANGENVERSTRENGELING COUTINHO IN HET KADER VAN ZIJN DIRECTEURSCHAP VAN HET RIVM

67 Coutinho had en heeft als directeur van het RIVM belangenverstrengelingen:

I Belangenverstrengeling als deeltijdhoogleraar

Coutinho is als directeur infectieziektenbestrijding van het uitvoerend rijksinstituut RIVM de belangrijkste gezondheidsautoriteit en hoogste ambtenaar op het gebied van infectiebestrijding in Nederland. In die hoedanigheid is de deelname aan een commercieel samenwerkingsverband en het accepteren van gunsten/bijdragen van farmaceutische bedrijven voor onderzoek waarin hij participeerde, ontoelaatbaar. Het tast ernstig de gewenste reputatie van onafhankelijkheid van het RIVM aan. Dit klemt te meer omdat de betreffende bedrijven middelen als Tamiflu (=oseltamavir) en influenza- en HPV-vaccin leveren. Gevoegd bij de eerder genoemde uitlatingen van de minister van VWS dat zij op de hoogte is van de belangenverstrengelingen binnen de Gezondheidsraad maakt dat geconcludeerd moet worden dat al haar adviserende gremia op vaccingebied, te weten het RIVM en de Gezondheidsraad, belangenconflicten kennen en dus onafhankelijkheid ontberen.

II Belangenverstrengeling in het kader van zakelijk belang bij influenzavaccinaties

In het kader van zijn uitvoerende taak is het RIVM leverancier van producten en diensten. Het RIVM is een bedrijfsmatige organisatie met een begroting en een exploitatierekening zonder winsttoegmerken. Het sluitend maken van de exploitatierekening is het afgelopen decennium een zware opgave gebleken voor het RIVM.

De uitvoering van de massale griepcampagne van 3,5 miljoen mensen is toevertrouwd aan het RIVM en draagt bij aan zijn exploitatierekening. Ook tal van andere opdrachten van het Ministerie van Volksgezondheid, zoals de implementatie van de omstreden HPV-vaccinaties, dragen bij aan de exploitatierekening en vormen een zakelijk belang voor het RIVM.

De overhead van het RIVM wordt op die manier mede gedragen door de jaarlijkse grote griepprojecten. In die zin heeft het RIVM zakelijk belang bij de jaarlijkse griepcampagnes, hetgeen kan, maar niet noodzakelijkerwijs hoeft mee te spelen bij de meningsvorming. Het bestaan van feitelijke belangenverstrengelingen moet als eerder betoogd, gescheiden worden van daadwerkelijke gevolgen daarvan.

Coutinho heeft dus als sectordirecteur van het RIVM zakelijk belang bij vaccinaties in het kader van de exploitatierekening. Daarmee is niet gezegd dat de meningen van Coutinho over het nut van vaccinaties daadwerkelijk beïnvloed worden door

dat zakelijk belang, maar wel dat sprake is van een belangenverstremgeling die inherent is aan het karakter van het RIVM als leverancier van producten en diensten. Het gestelde in de dagvaarding in de punten 5.6 en 5.7 kan daarom geen stand houden.

Eisers proberen bij voortduring en herhaling aan de constatering van belangenverstremgeling te koppelen dat sprake is van de suggestie of bewering door Van der Linde dat eisers zich in hun handelen hebben laten leiden door belangen. Die uitlating is niet gedaan door Van der Linde en de beweringen daaromtrent kunnen dan ook geen stand houden. Ook niet als ze keer op keer worden herhaald in de dagvaarding.

De conflicterende combinatie bij het RIVM van zakelijke uitvoeringsbelangen en het uitbrengen van beleidsadviezen is onderwerp geweest van beschouwingen in de Tweede Kamer en in kranten en tijdschriften. Daarbij werd gepleit voor een grotere afstand tussen uitvoering en advies.

De Gezondheidsraad heeft de zakelijke belangenverstremgeling van het RIVM in de persoon van Coutinho daarom vertaald in een adviseurschap in plaats van een lidmaatschap. Als eerder uiteengezet, doet de Gezondheidsraad dat conform zijn richtlijnen in gevallen dat iemand de schijn van belangenverstremgeling heeft. De handelwijze van de Gezondheidsraad bevestigt dat óók de raad de mening is toegedaan dat het RIVM zakelijke belangen heeft.

Een groot deel van de dagvaarding is gewijd aan het ontkennen van deze zakelijke belangen, in het bijzonder de punten 1.7, 1.11, 1.12, 2.1, 2.2, 2.3, 3.8, 5.5, 5.6, 5.7, 5.8, 6.3, 6.4, 6.5, 6.7, 6.10 en 7. Het gestelde in deze punten kan op grond van het voorgaande geen stand houden.

BELANGENVERSTREMGELINGEN VAN HET RIVM IN HET KADER VAN ZAKELIJK BELANG BIJ HET NVI

- 68 Onder 5.9 tot en met 5.10.2 wordt in de dagvaarding uitgelegd dat het RIVM sinds 1 januari 2011, dus ten tijde van de uitlatingen van Van der Linde, zakelijke belangen heeft bij de commerciële poot van het Nederlands Vaccin Instituut (NVI) die sinds 1 januari 2011 deel uitmaakt van het RIVM.

In punt 5.9.5 wordt in dat kader uitgelegd dat op 1 januari 2011 de onderdelen “Inkoop/Opslag/Distributie (IOD)”, “Vaccinologie (was Onderzoek en Ontwikkeling)” en een aantal ondersteunende afdelingen van het NVI zijn ondergebracht bij het RIVM.

In punt 5.9.7 wordt vervolgens uiteengezet dat die afdeling Vaccinologie (was Onderzoek en Ontwikkeling) vanwege zakelijke inkomsten uit royalties en consultancywerkzaamheden niet strookt met de onafhankelijke positie van het RIVM.

Het voornemen bestaat om die commerciële werkzaamheden te verzelfstandigen, maar ten tijde van de uitlatingen van Van der Linde eind oktober 2011 en nog steeds heeft het RIVM dezelfde grote zakelijke belangen bij de genoemde poot van het NVI. Die verzelfstandiging heeft nog een lange weg te gaan. Zo moet een koper worden gevonden en moesten op 28 november 2011 nog twee ministeries, vervolgens de Algemene Rekenkamer, vervolgens de Tweede Kamer en tenslotte de Eerste Kamer instemmen met de verkoop. De in 5.9.7 van de dagvaarding genoemde streefdatum van 1 januari 2012 was en is dus volstrekt onhaalbaar en moet betiteld worden als een verkeerde voorstelling van zaken.

De vaccininkoop is volgens punt 5.9.5 en 5.9.7 ook overgeheveld van het NVI naar het RIVM. Naar stelling van eisers onder 5.7.6 krijgt het RIVM een vergoeding van € 0,50 per vaccin voor de bekostiging van inkoop, opslag, handling en distributie. Het betekent een miljoenenomzet voor het RIVM. De overhead van het RIVM wordt op die manier mede gedragen door de jaarlijkse griepvaccinatie. Bedrijfsmatig heeft het RIVM dus zakelijk belang bij de griepvaccinatie. De grootte van dat belang is, anders dan beweerd in de dagvaarding in 5.7.5 en 5.10.1, wel degelijk afhankelijk van het aantal griepvaccinaties.

De andersluidende conclusies in de punten 5.9 tot en met 5.10.2, met name in punt 5.10.1 van de dagvaarding, kunnen dan ook geen stand houden.

Samenvattend heeft het RIVM mede uit de poot van het NVI die op 1 januari 2011 onderdeel van RIVM werd, zakelijk grote belangen. Die inkomsten bestaan uit royalties, inkomsten uit consultancy en inkomsten uit inkoop en verwerking van onder andere griepvaccinaties, waarbij de hoogte van de inkomsten mede wordt bepaald door het aantal griepvaccinaties.

TUSSENCONCLUSIE MET BETREKKING TOT BELANGENVERSTRENGELINGEN

- 69 Het RIVM en Coutinho hebben talrijke belangenverstrengelingen en zakelijke belangen, waaronder belang bij de influenzavaccinatie en ook bij het aantal influenzavaccinaties. Die belangenverstrengeling strookt niet met de vereiste onafhankelijke positie van het RIVM en ondermijnt het vertrouwen in het RIVM tegen een achtergrond van verkeerde beslissingen die zeer profijtelijk waren voor farmaceutische bedrijven ten koste van honderden miljoenen euro's gemeenschapsgeld.

HET NUTTIG EFFECT VAN INFLUENZAVACCINATIES

- 70 Hoewel slechts zijdelings relevant voor de vordering, zal kort aandacht worden besteed aan het nut van influenzavaccinaties.
- 71 Wereldwijd bekritisieren onafhankelijke wetenschappers het nut van vaccineren van gezonde ouderen, omdat het niet leidt tot minder complicaties en sterfte, maar wel bijwerkingen heeft en kostbaar is. Studies die aantonen dat de ziekteverschijnselen van

(doorgaans mild verlopende) influenza mogelijk licht worden bekort, zijn irrelevant voor de vraag of grote groepen gezonde ouderen gevaccineerd moeten worden. Waar het om gaat, is de vraag of de huidige influenzavaccinatie bij machte is om gevreesde complicaties en overlijden te verminderen. Dat is niet het geval. Wetenschappers en artsen zouden niets liever willen dan beschikken over een daartoe geschikt vaccin, want gevaarlijke virusvarianten in de toekomst zijn denkbaar. Het ontbreken van effect op complicaties en sterfte van de huidige vaccins is wereldwijd echter de kern van alle beschouwingen in onafhankelijke, toonaangevende medische bladen.

- 72 Aan preventieve medicatie en vaccinatie van gezonde mensen behoort volgens een gouden regel de hoogste graad van wetenschappelijk bewijs ten grondslag te liggen. Dat bewijs ontbreekt ten enenmale voor influenza. Derhalve heeft vaccinatie van gezonde ouderen op dit moment geen bestaansrecht.
- 73 Massale griepvaccinatie wordt mede in stand gehouden onder invloed van marketing die de angst voor gevaarlijke virusvarianten exploiteert. Een pandemie met een gevaarlijke virusvariant met veel doden kan niemand met zekerheid uitsluiten, maar een dergelijke pandemie is niet geholpen met een vaccin dat geen complicaties en doden voorkomt. De slogan “better safe than sorry” vormt op dit moment de politieke verdediging achteraf van € 340.000.000 verspild geld aan de Mexicaanse griep. Aan die slogan ligt de onjuiste vooronderstelling ten grondslag dat het huidige griepvaccin complicaties en doden kan voorkomen. De minister heeft op 23 december 2011 (**PRODUCTIE VII**) in haar brief aan de Kamer laten weten in voorkomende gevallen “besluitvaardig” dezelfde dure en onjuiste “verregaande besluiten” te zullen nemen.

DE MAATSCHAPPELIJKE IMPLICATIES VAN INFLUENZAVACCINATIE

- 74 Jaarlijks worden 3,5 miljoen Nederlanders op kosten van de overheid gevaccineerd tegen influenza. Het betreft enerzijds mensen met een verhoogd medisch risico en anderzijds voor het overgrote merendeel volkomen gezonde ouderen van boven de 60 jaar. Zoals vermeld in het Geneesmiddelenbulletin (bijlage bij **PRODUCTIE XXVIII 9**) heeft 10% van de gevaccineerden meest lichte tot soms ernstiger bijwerkingen van de vaccinatie. Tegenover deze nadelen staan geen bewezen voordelen van vaccinatie bij ouderen. Voor mensen met bloed- en longziekten is in kwalitatief slecht onderzoek, dat niet als bewijs kan dienen, een lichte ziekte winst gevonden.
- 75 De jaarlijkse terugkerende kosten van deze griepvaccinaties bedragen € 57 mio. Een kosten/baten-analyse is bij gebrek aan wetenschappelijke gegevens niet mogelijk. Aan preventieve geneeskunde met medicamenten dient een dergelijke analyse echter altijd ten grondslag te liggen. Die regel wordt bij griepvaccinaties om onbegrijpelijke redenen met voeten getreden.

TOETSING VAN DE TRANSCRIPTIE VAN DE RELEVANTE PASSAGES AAN HET VOORGAANDE

- 76 Hieronder de transcriptie van de relevante passages uit de radio-uitzending “Avondspits”, uit het artikel in Trouw van 26 oktober 2011 en uit de televisie-uitzending “Moraalridders” van 26 oktober 2011.

RELEVANTE PASSAGES UIT DE RADIO-UITZENDING “AVONDSPITS”

Joost Eerdmans, omroep WNL, 26 oktober 2011, radio 1, 18.30–19.00 uur

- 16.50 *De belangenverstrengeling van Osterhaus daar zullen we het verder niet over hebben. Die is voldoende uit de doeken gedaan. De belangenverstrengeling van Coutinho (interruptie door Van Essen)*
- 17.16 *Mijnheer Osterhaus die heeft gewoon aandelen met een bedrijf dat alle belang erbij had vorig jaar dat de Mexicaanse griep verkocht werd. Coutinho is iemand die op een gegeven moment zijn hele AIDS-onderzoek in het verleden is door de industrie betaald. Hij heeft groot belang op een gegeven moment dat die goede relaties goed te houden voor nu en vooral ook in de toekomst. Daar is absoluut een belangenverstrengeling.*

De uitzending is te beluisteren via <http://www.radio1.nl/avondspits> (klikken op 26 oktober).

RELEVANTE PASSAGE UIT ARTIKEL TROUW 26 OKTOBER 2011 (BIJLAGE BIJ PRODUCTIE II)

Jeroen den Blijker:

Wel of geen grieprik, dat is de vraag.

Daar heb ik zelf kunnen zien hoe de farmaceutische industrie de voorschrijver wil beïnvloeden. In dertig jaar tijd zijn de grenzen steeds meer opgeschoven, ook door de rol van adviseurs op het terrein van vaccinatie, zoals Ab Osterhaus of Roel Coutinho. Over hoe Osterhaus' commerciële belangen zijn rol als adviseur bij de Mexicaanse griep beïnvloedden, is al veel bericht. Maar ook Coutinho heeft als wetenschapper veel onderzoek gedaan in opdracht van de industrie.

RELEVANTE PASSAGES UIT DE TV-UITZENDING “MORAALRIDDEERS”

Andries Knevel en Tijs van den Brink, EO, 26 oktober 2011, NED 2, 21.25 – 22.00 uur

B = Tijs van den Brink L = Hans van der Linde

- 16.55 (B) *In Trouw suggereerde u zelfs dat mijnheer Coutinho van het RIVM zelf persoonlijke belangen heeft bij die grieprikken.*
- 17.01 (L) *Een heleboel mensen hebben belangen, natuurlijk.*
- 17.05 (B) *Ook mijnheer Coutinho?*
- 17.06 (L) *Coutinho heeft op een gegeven moment al zijn onderzoek vroeger tegen aids - heel verdienstelijk en knap onderzoek - werd wel door de farmaceutische industrie gefinancierd en*

- 17.18 (B) *Maar daar heeft dit onderzoek toch niet*
- 17.20 (L) *Nee, maar goed nu als RIVM heeft hij zakelijk grote belangen bij de griep en ook voor zijn toekomst is de profijtelijke relatie met de industrie voor hem belangrijk. Het zijn mensen die op een gegeven moment zeer terdege rekening houden met hoe de farmaceutische industrie aankijkt tegen hun uitlatingen.*
- 17.37 (B) *Hij is niet integer? Dat is wat u zegt.*
- 17.39 (L) *Nee, dat is iets anders.*
- 17.40 (B) *Hij is niet zuiver op de graat.*
- 17.42 (L) *Als u een zakelijke onderneming heeft en u doet zaken met iemand, dan zult u die zakelijke partner nooit voor zijn hoofd stoten en u zult hem vriendelijk proberen te bejegenen en dan gaat het te ver om te zeggen: hij is niet integer, nee je streeft goede relaties na en in het kader van die goede relaties krijg je bedenkelijke zaken als lippendienst en te vriendelijk zijn voor. En dan komt het op een gegeven moment zover dat..... Dit is heel langzaam de afgelopen 30 jaar gegroeid.*

De uitzending is te zien op <http://beta.uitzendinggemist.nl/afleveringen/1114482> .

- 77 Hierna volgt van deze transcriptie zin voor zin een toetsing aan hetgeen eerder naar voren is gebracht in deze conclusie van antwoord.

TOETSING RADIO-UITZENDING "AVONDSPITS"

- 16.50 *De belangenverstrengeling van Osterhaus daar zullen we het verder niet over hebben. Die is voldoende uit de doeken gedaan. De belangenverstrengeling van Coutinho*
(interruptie door Van Essen).

Deze zin bevat geen relevante statements met betrekking tot Coutinho of het RIVM.

- 17.16 *Mijnheer Osterhaus die heeft gewoon aandelen met een bedrijf dat alle belang erbij had vorig jaar dat de Mexicaanse griep verkocht werd.*

Deze zin bevat geen relevante statements met betrekking tot Coutinho of het RIVM.

- 17.16 *Coutinho is iemand die op een gegeven moment zijn hele AIDS-onderzoek in het verleden is door de industrie betaald.*

Deze opmerking ging over onderzoek dat zich in het verleden heeft afgespeeld en waarbij Coutinho in het begin heeft samengewerkt met de industrie en daarna toenemend de beschikking kreeg over andere fondsen. De formulering is, als eerder betoogd, minder gelukkig omdat over het hele onderzoek wordt gesproken. De omvang van de belangenverstrengeling was dus in werkelijkheid minder groot, maar de belangenverstrengeling, was wel degelijk aanwezig, zoals ook Coutinho zelf stelt.

- 17.16 *Hij heeft groot belang op een gegeven moment dat die relaties goed te houden voor nu en vooral in de toekomst. Daar is absoluut een belangenverstrengeling.*

Deze zin wordt onderstaand nogmaals weergegeven met enkele toevoegingen om de juistheid van de bewering te adstrueren:

Hij (Coutinho) heeft als hoogleraar ULS (een strategische alliantie met grote inbreng van farmaceutische bedrijven en andere commerciële partijen) groot belang op een gegeven moment dat die relaties goed te houden voor nu en vooral in de toekomst. Daar is absoluut een belangenverstrengeling.

Het belang van goede relaties als hoogleraar ULS nu en in de toekomst is evident en het hoogleraarschap ULS betekent een belangenverstrengeling, als betoogd.

TOETSING ARTIKEL IN TROUW (BIJLAGE BIJ PRODUCTIE II)

Als eerder opgemerkt kan Van der Linde niet aangesproken worden op dit artikel, omdat hij het niet eens is met de inhoud en de tekst niet heeft geaccordeerd. Desondanks zal Van der Linde deze tekst onderwerpen aan een beschouwing om te laten zien dat het stuk onjuiste en onsamenhangende formuleringen bevat en verwarrende suggesties wekt.

Op de vraag van de journalist: “Maar waarom zegt u dat wel en de meeste ander huisartsen niet?” antwoordt Van der Linde dat hij jarenlang bijscholingscursussen bezocht om die op kwaliteit te controleren. Dan volgt de zin:

Daar heb ik zelf kunnen zien hoe de farmaceutische industrie de voorschrijver wil beïnvloeden.

Die zin gaat dus over de farmaceutische industrie en niet over Coutinho/RIVM en evenmin over griepvaccinaties.

Dan volgt een zin in het artikel die slaat op de indicatiestelling voor griepvaccinatie. Geleidelijk is het aantal mensen dat gratis de griepvaccinatie krijgt, uitgebreid. Het aantal indicaties nam stap voor stap toe. Zo werd enkele jaren geleden de grens van vaccinatieleeftijd (zonder valide onderbouwing volgens het Geneesmiddelenbulletin) verlaagd van 65 naar 60 jaar. Daarop slaat de volgende zin die zo maar aan de vorige zin is vastgeplakt:

In dertig jaar tijd zijn de grenzen steeds meer opgeschoven, ook door de rol van adviseurs op het terrein van vaccinatie, zoals Ab Osterhaus of Roel Coutinho.

Die grenzen zijn inderdaad opgeschoven. Osterhaus en Coutinho, in hun hoedanigheid van adviseur van respectievelijk Gezondheidsraad en RIVM, waren daar voorstander van.

Over hoe Osterhaus' commerciële belangen zijn rol als adviseur bij de Mexicaanse griep beïnvloedden, is al veel bericht. Maar ook Coutinho heeft als wetenschapper veel onderzoek gedaan in opdracht van de industrie.

Als gezegd neemt Van der Linde geen verantwoordelijkheid voor de redactie van dit artikel en met name niet voor deze twee kleine zinnen. In de eerste zin wordt gezegd

dat er al veel is bericht over het verband tussen de rol van Osterhaus als adviseur en zijn commerciële belangen, die ook persoonlijke belangen omvatten naar bekend werd gemaakt door de Raad van Bestuur van het Erasmus Medisch Centrum (EMC). In de tweede zin wordt gezegd dat Coutinho veel onderzoek heeft gedaan in opdracht van de industrie. Door toevoeging van de woorden “maar ook” wordt een koppeling tot stand gebracht tussen de inhoud van beide zinnen.

De eerste zin is inhoudelijk feitelijk juist. Er is inderdaad veel bericht over het verband tussen de belangen en de rol als adviseur van Osterhaus. De tweede zin lijkt Van der Linde feitelijk onjuist. Coutinho heeft bij zijn weten geen onderzoek gedaan in opdracht van de industrie, maar heeft onderzoek gedaan dat hem nodig leek.

De koppeling van beide zinnen door de journalist met de woorden “maar ook” wekt de suggestie dat ook Coutinho persoonlijk commerciële belangen heeft. Die heeft hij bij weten van Van der Linde niet en daarom heeft Van der Linde dat ook niet gezegd of gesuggereerd. Zomin als hij gezegd heeft dat Coutinho *in opdracht van* de industrie onderzoek deed.

TOETSING TELEVISIE-UITZENDING “MORAALRIDERS”

16.55 (B) *In Trouw suggereerde u zelfs dat mijnheer Coutinho van het RIVM zelfs persoonlijke belangen heeft bij die grieprikken*

17.01 (L) *Een heleboel mensen hebben belangen, natuurlijk*

Van der Linde werd hier geconfronteerd met een onjuiste bewering ontleend aan Trouw. Hij had tegenover Trouw niet beweerd dat Coutinho persoonlijke belangen had bij grieprikken, maar Van den Brink baseerde zich op de suggestie die uitging van het artikel in Trouw. Op dat moment kon Van der Linde kiezen tussen frontaal te zeggen “dat heb ik niet gezegd”, wat zou leiden tot een welles-nietes discussie. Hij koos er voor om te zeggen dat een heleboel mensen belangen hebben. Daarmee werd niets ten nadele van Coutinho gezegd. Van der Linde zou vanzelfsprekend bevestigend hebben geantwoord, indien hij van mening is dat Coutinho persoonlijke belangen heeft bij grieprikken. Het enkele feit dat hij niet bevestigend antwoordde, maakt duidelijk dat Van der Linde die mening niet is toegedaan.

17.05 (B) *Ook mijnheer Coutinho?*

17.06 (L) *Coutinho heeft op een gegeven moment al zijn onderzoek vroeger tegen aids – heel verdienstelijk en knap onderzoek – werd wel door de farmaceutische industrie gefinancierd en*

17.18 (B) *Maar daar heeft dit onderzoek toch niet*

Van den Brink vraagt hier terecht door of ook Coutinho persoonlijk belangen heeft. Van der Linde antwoordt dan dat Coutinho zakelijke belangenverstrengelingen in het kader van door de industrie gefinancierd onderzoek heeft. Dan wordt hij weer onderbroken

alvorens daaraan toe te kunnen voegen dat Coutinho als RIVM zakelijke belangen heeft bij de griep.

17.20 (L) *Nee, maar goed nu als RIVM heeft hij zakelijk grote belangen bij de griep en ook voor zijn toekomst is de profijtelijke relatie met de industrie voor hem belangrijk. Het zijn mensen die op een gegeven moment zeer terdege rekening houden met hoe de farmaceutische industrie aankijkt tegen hun uitlatingen.*

Hier zegt Van der Linde dus datgene wat eerder is onderbouwd in deze conclusie van antwoord, te weten:

- i het RIVM heeft zakelijke belangen bij de griep;
- ii voor Coutinho als hoogleraar ULS is in de toekomst de profijtelijke relatie met de industrie belangrijk;
- iii mensen houden rekening met belangen van zakelijke partners.

17.37 (B) *Hij is niet integer? Dat is wat u zegt.*

17.39 (L) *Nee, dat is iets anders.*

17.40 (B) *Hij is niet zuiver op de graat.*

17.42 (L) *Als u (Tijs van den Brink) een zakelijke onderneming heeft en u doet zaken met iemand, dan zult u die zakelijke partner nooit voor zijn hoofd stoten en u zult hem vriendelijk proberen te bejegenen en dan gaat het te ver om te zeggen: hij is niet integer, nee je (als zakenpartner) streeft goede relaties na en in het kader van die goede relaties krijg je bedenkelijke zaken als lippendienst en te vriendelijk zijn voor. En dan komt het op een gegeven moment zover dat..... Dit is heel langzaam de afgelopen 30 jaar gegroed. (de introductie van griepvaccinatie onder invloed van zakelijke relaties).*

Van der Linde neemt Coutinho in bescherming tegen de suggestieve vraag dat deze niet integer of niet zuiver op de graat zou zijn. Vervolgens schetst hij in algemene zin, gericht op de persoon van Tijs van den Brink, waardoor de omgang met zakelijke partners wordt gekenmerkt: niet voor het hoofd stoten, vriendelijk bejegenen, goede relaties nastreven, lippendienst en te vriendelijk zijn voor elkaar. Dat was een algemene kenschets van wat in mindere of meerder mate speelt bij alle zakelijke relaties. Hoeveel daarvan van toepassing is op Coutinho blijft onbesproken. Van der Linde heeft uiteengezet dat sprake is van belangenverstremgeling en vervolgens aangegeven waartoe dat in het algemeen kan leiden. Niet goed valt in te zien hoe een dergelijke, algemene kenschets van een zich zakelijk verhouden tot elkaar zou kunnen worden aangemerkt als onrechtmatig, temeer daarbij uitdrukkelijk is gesteld dat het de integriteit van betrokkenen niet aantast.

Eisers verbinden in de dagvaarding aan de vaststelling van belangenverstremgeling telkenmale de suggestie van beïnvloeding of “zich laten leiden door”. Hetzelfde geldt voor de algemene kenschets hier hoe zakelijke partners zich verhouden. Nergens heeft

Van der Linde gezegd, zoals gesteld in de vordering, dat het RIVM en Coutinho zich hebben laten leiden door zakelijke belangen en of zakelijk profijtelijke relaties. Nergens heeft Van der Linde gezegd, zoals gesteld in de vordering en vele malen herhaald in de dagvaarding, dat eisers lippendienst hebben betoond aan zakelijke partners.

WEERSPREKING VAN DE DAGVAARDING OP ANDERE PUNTEN

AD 1.4 EN 1.5

- 78 Het artikel in het Geneesmiddelenbulletin werd, als vermeld bij het artikel, geschreven onder verantwoordelijkheid en met inbreng van de voltallige redactieraad en de wetenschappelijke adviesraad. Eisers suggereren dat alleen de hoofdredacteur de heer dr. D. Bijl op grond van zijn persoonlijke mening verantwoordelijk is voor de inhoud van het artikel (“Volgens de auteur van het hoofdartikel dr. D. Bijl, kan onvoldoende bewezen worden”). Dat is niet het geval.

AD 1.5

- 79 De Gezondheidsraad is van meet af aan als respondent betrokken geweest bij het artikel in het Geneesmiddelenbulletin. De inbreng van de Gezondheidsraad is meegewogen door de redactieraad van het Geneesmiddelenbulletin. De Gezondheidsraad was dus geïnformeerd over het verschijnen van het kritische hoofdartikel in het Geneesmiddelenbulletin en de daarin vervatte impliciete kritiek op de adviseringen van de Gezondheidsraad. Van die voorkennis heeft de Gezondheidsraad gebruik gemaakt door voorafgaand aan het verschijnen van het Geneesmiddelenbulletin een ongevraagd advies uit te brengen aan de minister van VWS op 28 september 2011. Dat advies oogt indrukwekkend voor leken, maar het bevat inhoudelijk geen enkel nieuws. Het moet beschouwd worden als een politieke manoeuvre om de kritiek voor te zijn. Er lagen geen gezondheidsoverwegingen aan ten grondslag bij gebrek aan nieuws.

AD 1.6

- 80 Dit punt bevat beweringen die geen stand kunnen houden:
- I Van der Linde is van opvatting dat de griepvrij (medisch gezien) geen zin heeft;
 - II hij meent dat slechts farmaceutische bedrijven beter worden van de griepvrij;
 - III volgens hem zijn medische wetenschappers financieel volledig afhankelijk van de farmaceutische industrie;
 - IV medische wetenschappers lopen aan de leiband van de geneesmiddelenfabrikanten.
- 81 In werkelijkheid onderschrijft Van der Linde slechts de conclusies van het Geneesmiddelenbulletin. Getuige zijn e-mails huldigt hij die conclusies, net als vele anderen, al jaren op grond van gezaghebbende internationale publicaties. De

belangrijkste conclusie daarbij luidt dat influenzavaccinatie van ouderen geen bewezen nut en effect heeft. Deze nuance “van ouderen” is nota bene terug te vinden in de derde en vierde regel van punt 1.8 van de dagvaarding. Voor bepaalde andere doelgroepen ligt dat mogelijk, maar onbewezen, anders. De absolute beweringen onder III en IV zijn nooit door Van der Linde gedaan en kunnen derhalve ook geen stand houden. De beweringen onder 1.6 zijn tendentiekus. Zij vormen de opmaat van onjuiste interpretaties en beschuldigingen aan het adres van Van der Linde.

AD 1.7

- 82 Ook 1.7 van de dagvaarding bevat louter onjuiste beweringen die geen stand kunnen houden, omdat ze niet door Van der Linde zijn gedaan:
- I het RIVM speelt een dubieuze rol bij de advisering ten aanzien van de grieprik;
 - II het RIVM stimuleert de grieprik vanwege zakelijke banden met de farmaceutische industrie;
 - III Coutinho adviseert positief over de grieprik vanwege een groot zakelijk belang bij een goede relatie met de farmaceutische industrie.
- 83 Deze beweringen zijn evenzeer tendentiekus, omdat ze inspelen op de suggestie die uitgaat van de constatering van belangenverstremgeling. Van der Linde heeft niet gezegd dat Coutinho en het RIVM zich hebben laten leiden door belangenverstremgeling en deze beweringen kunnen dan ook geen stand houden.

AD 1.9

- 84 In dit punt stellen eisers dat Van der Linde op 26 oktober 2011 te gast was bij het radioprogramma “Avondspits” om de stelling te verdedigen “De grieprik helpt alleen de pillenindustrie”. Die bewering is uit de lucht gegrepen. Van der Linde was uitgenodigd om mee te praten over de publicatie van het Geneesmiddelenbulletin dat griepvaccinatie van ouderen geen bewezen nut heeft. Tijdens de uitzending poneerde de presentator de stelling, waarvan Van der Linde tot op dat moment onkundig was. Op eisers rust de bewijslast van deze bewering, die onjuist is.
- 85 Terzijde zij opgemerkt dat de andere huisarts in de uitzending, Van Essen, penningmeester is van de European Scientific Workinggroup on Influenza (ESWI). Dat is een volledig door vaccinproducenten betaalde en gedomineerde lobbyclub met grote invloed op de World Health Organisation. Osterhaus is daarvan voorzitter, zoals blijkt uit de website: <http://www.eswi.org/modulefiles/publications/pdfs/annual-report-2008.pdf> (bladzijde 15).

TOETSING VAN DE VORDERING AAN HET VOORGAANDE

- 86 Eisers stellen dat Van der Linde onrechtmatig heeft gehandeld door uitlatingen te doen dat het RIVM en/of Coutinho zich laten leiden door zakelijke belangen en/of privé-

belangen en/of profijtelijke relaties met de industrie en dat ze lippendienst betonen aan zakelijke partners.

- 87 In extenso is hiervoor uiteengezet dat Van der Linde uitsluitend heeft gewezen op zakelijke belangenverstrengelingen zonder te beweren dat die daadwerkelijk hebben geleid tot een “zich daardoor laten leiden”. Daarnaast is gebleken dat Van der Linde eisers niet heeft beticht van het betonen van lippendienst. In een algemene kenschets van de kenmerken van zakelijke relaties heeft hij gesteld dat lippendienst daar onderdeel van uitmaakt en niet meer dan dat.
- 88 Eisers hebben niet verzocht voor recht te verklaren dat Van der Linde onrechtmatig heeft gehandeld door te beweren dat het RIVM en/of Coutinho belangenverstrengelingen hebben. Dat is op zijn minst opmerkelijk, omdat in een niet aan uw rechtbank overgelegde brief van 11 november 2011, gericht aan Van der Linde, door eisers wordt gesteld dat Van der Linde een dagvaarding kan voorkomen door te verklaren dat hem niets van enige ontoelaatbare belangenverstrengeling van Coutinho is gebleken. Van der Linde legt hierbij als **PRODUCTIE V** de verklaring over die eisers bij genoemde brief aan Van der Linde voorlegden ter tekening. Met name zij gewezen op de laatste zin van de derde alinea.
- 89 De belangenverstrengelingen van eisers zijn dus niet de inzet van de onderhavige procedure. De vermeende gevolgen ervan wel, die als betoogd niet door Van der Linde zijn benoemd of gesuggereerd. Voortschrijdend inzicht na briefwisseling met Van der Linde heeft er kennelijk toe geleid dat eisers niet langer de aandacht willen vestigen op deze belangenverstrengelingen.
- 90 De minister van VWS is volgens de dagvaarding ook eiser en heeft op 12 december 2011 bij de beantwoording van Kamervragen van drie politieke partijen nog publiekelijk verklaard achter de dagvaarding te staan. Zij is dus rechtstreeks politiek verantwoordelijk voor deze rechtszaak. Alles wijst erop dat de minister zich dit probleem heeft gerealiseerd. Op vrijdagmiddag 23 december 2011 zond zij een brief aan de Tweede Kamer die als **PRODUCTIE VII** is bijgevoegd. In deze brief kondigt zij op bladzijde 2 aan een commissie onderzoek te zullen laten verrichten naar de rol van de overheid. De minister noemt dan in die brief de debatten waarin aandacht werd besteed aan belangenverstrengeling van adviseurs “zoals leden van de Gezondheidsraad”. Vooruitlopend op de uitkomst van het onderzoek naar de rol van de overheid schrijft de minister vervolgens dat haar adviseurs in de toekomst een code zullen moeten onderschrijven. Blijkbaar is zij nu reeds overtuigd van de noodzaak daarvan. De Gezondheidsraad en het RIVM zijn haar adviseurs.

JURIDISCH KADER

- 91 Volgens vaste jurisprudentie dient ter beoordeling van de (on)rechtmatigheid van bepaalde uitingen, aan de hand van alle omstandigheden van het geval een

belangenafweging plaats te vinden tussen het recht op vrije meningsuiting enerzijds en het recht op bescherming van de eer en goede naam en van de persoonlijke levenssfeer anderzijds. In het standaardarrest HR 24 juni 1983, NJ 1984, 801 m.nt. MS en m. nt. CJHB onder NJ 1984, 803 komen de volgende omstandigheden aan de orde die een rol (kunnen) spelen bij deze belangenafweging:

- A de aard van de verdenkingen en de ernst van de te verwachte gevolgen van de “aantijging”;
- B de ernst vanuit algemeen belang van de misstand die de aantijging aan de kaak probeert te stellen;
- C steun in de feiten ten tijde van de publicatie;
- D de inkleding van de feiten;
- E de mate van waarschijnlijkheid dat ook via een andere weg het beoogde doel had kunnen worden bereikt;
- F de kans dat de aantijging ook zonder de verweten terbeschikkingstelling aan de pers in de publiciteit was gekomen.

Het RIVM en Coutinho stellen zich op het standpunt dat de uitlatingen van Van der Linde onrechtmatig zijn, omdat zij op onvoldoende feitenmateriaal (sub c) zouden steunen.

VOLDOENDE FEITELIJK ONDERBOUWD

- 92 In de jurisprudentie wordt een onderscheid gemaakt tussen feitelijke en waardeoordelen (EHRM 17 december 2004, NJ 2005, 369, m. nt. EJD, r.o. 76 en HR 13 juni 1997, NJ 1998, 361 m. nt. EJD, r.o. 3.5). Voor waardeoordelen is minder tot geen feitelijke onderbouwing noodzakelijk. Negatieve waardeoordelen dienen echter enigerlei feitelijke grondslag te hebben. Er is in dit geval derhalve een zeker minimum aan feitelijke ondersteuning noodzakelijk. Individuele burgers mogen in de pers niet zonder enige feitelijke onderbouwing worden blootgesteld aan lichtvaardige verdachtmakingen (HR 8 maart 1985, NJ 1986, 437, m. nt. CJHB; Hof 's-Gravenhage 21 januari 1993, Rechtspraak Rassendiscriminatie, nr. 308; Rb Amsterdam 16 december 1993, Mediaforum 1994, B27 en Rb Amsterdam 7 mei 2003, LJN: AF8326). Voldoende steun in de feiten ten tijde van de publicatie is derhalve vereist.
- 93 Een belangrijke factor in dit kader is bovendien in hoeverre gedaagde zelf onderzoek heeft gedaan naar het feitenmateriaal dat ten grondslag ligt aan zijn of haar uitingen. Indien gedaagde behoorlijk of zelfs vergaand onderzoek heeft gedaan, betekent dit in beginsel dat de uitingen niet onrechtmatig zijn (EHRM 19 september 2006, RvdW 2006/1133, r.o. 21 – 23, EHRM 30 november 2006, NJ 2007, 368, m. nt. EJD, r.o. 56 – 60 en Rb Amsterdam, 20 september 1991, KG 1991/337).

- 94 Geheel ten overvloede wordt opgemerkt dat steun in feitenmateriaal in beginsel vereist is, maar dat indien de juistheid van de uitlatingen niet vaststaat, dit geenszins tot gevolg heeft dat de uitingen dientengevolge ongeoorloofd zijn. Indien uitlatingen nodig zijn voor het op gang brengen van een maatschappelijk debat en dit in het belang is van de samenleving, kunnen deze uitlatingen alsnog geoorloofd zijn (Hof Amsterdam 4 april 1974, NJ 1974, 528; Hof Amsterdam 17 maart 1997, Mediaforum 1997-6, B86; Hof Amsterdam 9 maart 2006, LJN: AV4203; Rb Amsterdam 3 juli 2003, LJN: AH9297; EHRM 28 september 1999, zaaknr. 28114/95, r.o. 49 en 50).
- 95 Relevant is dat hiervoor reeds uitgebreid uiteen is gezet dat Van der Linde nimmer uitlatingen heeft gedaan betrekking hebbende op het zich (mede) laten leiden door zakelijke (grote) belangen en/of als privépersoon bij de farmaceutische industrie en/profijtelijke relaties met de farmaceutische industrie en het betonen van lippendienst aan zakelijke partners door eisers. Van der Linde heeft in zijn uitlatingen enkel gewezen op aanwezige belangenverstrengelingen bij eisers. Het is dus op dit punt dat de uitlatingen volgens de rechtspraak voldoende feitelijk onderbouwd dienen te zijn.
- 96 Zoals hierboven uiteengezet onder de kopjes “Belangenverstrengeling Coutinho als deeltijdhoogleraar”, “Belangenverstrengeling Coutinho in het kader van zijn directeurschap van het RIVM” en “Belangenverstrengelingen van het RIVM in het kader van zakelijk belang bij NVI” zijn de uitlatingen omtrent de belangenverstrengelingen van eisers gebaseerd op voldoende feitenmateriaal. De stelling van eisers dat de uitlatingen van Van der Linde onrechtmatig zijn, kan derhalve geen stand houden, aangezien Van der Linde op basis van voldoende feitenmateriaal - reeds beschikbaar ten tijde van de publicaties - de uitlatingen heeft gedaan. Daarenboven heeft Van der Linde naar behoren onderzoek verricht voorafgaand aan de uitspraken. De uitingen van Van der Linde overschrijden ruimschoots de door de jurisprudentie gehanteerde drempel van “enigerlei feitelijke onderbouwing”.

OVERIGE OMSTANDIGHEDEN

- 97 Eisers stellen zich op het standpunt dat de uitlatingen van Van der Linde onvoldoende feitelijk zijn onderbouwd, hetgeen reeds is weerlegd. Desalniettemin zal ook op de overige omstandigheden, die een rol spelen bij de belangenafweging, nader worden ingegaan.

Publiek belang

- 98 In aanvulling op hetgeen reeds is vermeld onder “maatschappelijke gevolgen van belangenverstrengeling”, dient een zwaar gewicht te worden toegekend aan de vrijheid van meningsuiting van Van der Linde, nu zijn uitlatingen noodzakelijk zijn in een democratische samenleving. Het betreft hier het aan de orde stellen van een

maatschappelijke kwestie - het nut van de griepvaccinatie - en het functioneren van overheidsambtenaren en -organen met betrekking tot deze nationale aangelegenheid.

- 99 Volgens vaste rechtspraak verdienen uitlatingen in dit kader een vergaande bescherming. Het EHRM is zeer streng ten aanzien van beperkingen van de vrijheid van meningsuiting wanneer de uitlating een bijdrage kan leveren aan het publieke debat.

“That sort of situation clearly involved a political debate on matters of general interest, an area in which, the Court reiterates, restrictions on the freedom of expression should be interpreted narrowly.” (EHRM 28 september 2000, zaaknr. 37698/97, r.o. 31 – 35)

“The limits of permissible criticism are wider with regard to the Government than in relation to a private citizens, or even a politician. In a democratic system the actions or omission of the Government must be subject to the close scrutiny not only of the legislative and judicial authorities but also of the press and public opinion.” (EHRM 23 april 1992, NJ 1993, 102 m. nt. EJD, r.o. 46)

Dienovereenkomstig EHRM 20 november 2006, NJ 2007, 368, m. nt. EJD onder 9; EHRM 8 juli 1999, NJ 2001, 62, m. nt. EJD; EHRM 6 februari 2001, NJ 2002, 158 m. nt. EJD, r.o. 68; EHRM 17 december 2004, NJ 2005, 369 m. nt. EJD, r.o. 71; EHRM 24 juni 2004, NJ 2005, 22, r.o. 63; HR 24 juni 1983, NJ 1984, 801, r.o. 3.4; HR 6 januari 1995, NJ 1995, 422 m. nt. EJD; rov. 5.12.1-5.12.3.

- 100 De pers, inclusief diegenen die zich richten tot de pers, dient als “public watchdog” om overheidsmisstanden en andere maatschappelijke onderwerpen aan de kaak te stellen. Mede met het oog hierop verdient het recht op vrije meningsuiting in een democratische samenleving een vergaande mate van bescherming. Van der Linde heeft met zijn uitlatingen bijgedragen aan een reeds aangevangen of in elk geval op handen zijnd publiek debat omtrent het nut van de griepvaccinatie als vervolg op de discussie omtrent de Mexicaanse griepvaccinatie. Zijn uitlatingen hebben op hun beurt het debat (nogmaals) aangewakkerd. Sedertdien zijn honderden artikelen in de (landelijke) media en op internet verschenen. Er zijn Kamervragen gesteld en wetenschappers mengen zich eveneens in de publieke discussie. In brede lagen van de Nederlandse samenleving staan de griepvaccinatie, belangenverstrengeling en zelfs deze procedure in het middelpunt van de belangstelling. Hieronder een kleine selectie van citaten uit de artikelen overgelegd als **PRODUCTIE XXVII**:

Luc Bonneux schreef in een opiniestuk in NRC-Handelsblad van 11 november 2011, dat de mensen de griepvaccinatie maar zelf moeten betalen, omdat ze weliswaar niet schadelijk is, maar de werking onvoldoende is bewezen.

Louise Gunning-Schepers, voorzitter van de Gezondheidsraad, reageert hierop in een opiniestuk in NRC-Handelsblad van 25 november 2011 met: “De werking van de griepvaccinatie zou onvoldoende bewezen zijn, maar hij is veilig en er zijn aanwijzingen dat hij griep voorkomt.”

Journaliste Ellen de Visser schrijft in Volkskrant van 10 december 2011: “Vaccinaties zijn omgegeven door argwaan, een sentiment dat wordt gevoed door een

kelderend vertrouwen in de farmaceutische industrie - in Nederland is dat wantrouwen zo ongeveer het grootste van alle Europese landen.”

Columnist en arts-microbioloog Miquel Ekkelenkamp schrijft in Medisch Contact in zijn stuk getiteld “Zelfcensuur” op 12 december 2011: “Wat er nou feitelijk onjuist is aan de uitspraken van Van der Linde blijft intussen in nevelen gehuld, want verder dan dat er sprake zou zijn van ‘ondergraving van de geloofwaardigheid van het RIVM’ is de landsadvocaat nog niet gekomen.”

- 101 Gezien de aard en het onderwerp van de uitlatingen van Van der Linde alsmede het feit dat de (landelijke) publieke media, de academische en politieke wereld het debat betreffende het nut van de griepvaccinatie en belangenverstrengelingen eveneens voeren, staat buiten kijf dat de uitlatingen een publiek belang dienen en derhalve bescherming genieten ingevolge het recht op vrije meningsuiting.

Publiek persoon

- 102 Ingevolge het credo “hoge bomen vangen veel wind” is het vaste rechtspraak dat een publiek persoon meer te dulden heeft dan een normale burger (EHRM 18 mei 2004, NJ 2005, 401 m. nt. EJD, r.o. 50-51; HR 6 januari 1995, NJ 1995, 422 m. nt. EJD, r.o. 5.12.1 - 5.12.3; EHRM 6 februari 2001, NJ 2002, 158 m. nt. EJD, r.o. 65-68; EHRM 21 januari 1999, NJ 1999, 713 m. nt. EJD; r.o. 50-51).
- 103 Evident is dat Coutinho als publiek persoon kan worden aangemerkt. “Als sector-directeur van het Clb is Coutinho het gezicht van de Nederlandse infectieziektebestrijding” staat vermeld in punt 1.3 van de dagvaarding. Coutinho alsmede het RIVM hebben gezien de door hen te vervullen functie in de samenleving meer te dulden in de media. Beide eisers worden ook doorgaans aan kritiek blootgesteld, zoals hiervoor reeds uiteengezet onder “Inleidende kanttekeningen bij de dagvaarding.” De meningsuiting van individuele burgers ten aanzien van hun persoon en hun optreden verdient een vergaande bescherming, hetgeen onmisbaar is in een democratische samenleving. De uitlatingen van Van der Linde dienen tevens tegen deze achtergrond te worden beoordeeld.

Neutrale toonzetting

- 104 Uit de hiervoor reeds aangehaalde rechtspraak volgt dat een ander ijkpunt voor de belangenafweging de toonzetting van de uitlatingen is. Indien deze uiterst neutraal en in zijn geheel niet grievend is kan dit de doorslag geven voor de kwalificatie dat de uitlatingen niet onrechtmatig zijn.
- 105 Van der Linde heeft zijn mening, zijnde dat eisers belangenverstrengelingen hebben, te allen tijde neutraal en in zijn geheel niet kwetsend of krenkend verwoord. Dit bewijst te meer dat het de bedoeling van Van der Linde was om het publiek belang te dienen en bij te dragen aan de maatschappelijke discussie omtrent de griepvaccinatie. Uit de

toonzetting kan niet worden afgeleid dat Van der Linde Coutinho als privépersoon probeerde te raken.

- 106 Belangenverstrengeling wordt bovendien spontaan door auteurs van artikelen zelf gemeld. Alleen al vanwege dat enkele feit is het benoemen van belangenverstrengeling niet zodanig depreciërend of laederend, dat sprake kan zijn van een onrechtmatige daad.
- 107 Ten overvloede wordt nogmaals opgemerkt dat sommige journalisten de vrijheid hebben genomen om de woorden van Van der Linde om te buigen, waarschijnlijk met het doel een “pakkend” stuk te fabriceren. Hiervoor is Van der Linde uiteraard geenszins verantwoordelijk.

ANALYSE

- 108 De uitlatingen van Van der Linde kaarten de belangenverstrengelingen van eisers aan en omvatten geenszins de uitspraak dat eisers zich door andere belangen zouden hebben laten (mis)leiden. Deze uitlatingen waren voldoende feitelijke onderbouwd ten tijde van publicatie, zijn voorafgegaan door behoorlijk onderzoek, zijn neutraal van toonzetting, betroffen een publiek persoon en dienden een zeer belangrijk publiek belang. Alle omstandigheden in aanmerking genomen, dient de vrijheid van meningsuiting van Van der Linde te prevaleren boven het recht van eisers op bescherming van de eer en goede naam en van de persoonlijke levenssfeer.

IN RECONVENTIE

- 109 Van der Linde eist in reconventie te verklaren voor recht dat het RIVM artikel 10 EVRM schendt door hem in rechte te betrekken ten aanzien van zijn uitingen betreffende Coutinho en het RIVM en vordert vergoeding van de hierdoor geleden schade.

VRIJHEID VAN MENINGSUITING

- 110 Artikel 10 EVRM beschermt de vrijheid van meningsuiting van burgers, een grondrecht dat een noodzakelijke en onmisbare bouwsteen vormt voor een gezonde democratische samenleving. Het Europees Hof overwoog dienaangaande:
- “Freedom of expression constitutes one of the essential foundations of such a society, one of the basic conditions for its progress and for the development of every man.” (EHRM, *Handyside tegen Verenigd Koninkrijk*, 7 december 1976, r.o. 49)
- 111 De overheid, in de hoedanigheid van het RIVM, heeft de rechter verzocht te verklaren voor recht dat Van der Linde niet had mogen uiten dat Coutinho en het RIVM zich laten leiden door belangenverstrengelingen in het kader van het maatschappelijk heersende

debat omtrent het nut van de griepvaccinatie. De overheid stelt dat Van der Linde zijn mond had moeten houden.

- 112 De Nederlandse overheid beperkt - door het dreigen met en het aanhangig maken van een gerechtelijke bodemprocedure, met alle financiële lasten van dien - de vrijheid van meningsuiting van Van der Linde, hetgeen een ongeoorloofde beperking is van artikel 10 EVRM.

ONGEOORLOOFDE INBREUK

- 113 Het Europees Hof heeft overwogen dat een beperking van de vrijheid van meningsuiting slechts is geoorloofd indien de beperking (I) een gerechtvaardigd doel dient, (II) voorzienbaar is bij wet, en (III) noodzakelijk is in een democratische samenleving. De beperking, te weten het betrekken van Van der Linde in een gerechtelijke procedure, voldoet geenszins aan de voorwaarden. De uitingen van Van der Linde zijn juist nodig in een democratische samenleving en verdienen bescherming in het kader van artikel 10 EVRM. Het Hof heeft in een reeks van uitspraken overwogen dat vrijheid van meningsuiting in het kader van een maatschappelijk debat alsmede in het kader van het aan de kaak stellen van het functioneren van de overheid in verregaande mate dient te worden beschermd en dat het door de overheid gerechtelijk vervolgen van degene die deze uitspraken doet ongeoorloofd is.

“The limits of permissible criticism are wider with regard to the Government than in relation to a private citizens, or even a politician. In a democratic system the actions or omission of the Government must be subject to the close scrutiny not only of the legislative and judicial authorities but also of the press and public opinion.” (EHRM, 23 april 1992, NJ 1994, 102, m. nt. EJD, r.o. 46)

“By making such a comparison against that background, the article contributed to a public debate on a matter of general interest. It was not intended to damage Mr Calvet’s reputation but to contribute to the more general debate on a topic that interested the public.” (EHRM, 21 januari 1999, NJ 1999, 713 m. nt. EJD, r.o. 50-51)

Zie dienovereenkomstig de volgende uitspraken: EHRM, 8 juli 1999, NJ 2001, 62, m. nt. EJD, EHRM, 6 februar 2001, NJ 2002, 158 m. nt. EJD, r.o. 68, EHRM, 17 december 2004, NJ 2005, 369 m. nt. EJD, r.o. 71, EHRM, 24 juni 2004, NJ 2005, 22, r.o. 63.

- 114 Het Hof gaat zelfs een stap verder. Indien er een dreiging is van beperking van de vrijheid van meningsuiting rust op de overheid de positieve verplichting om stappen te ondernemen om dit recht te beschermen.

“Genuine, effective exercise of this freedom does not depend merely on the State’s duty not to interfere, but may require positive measures of protection, even in the sphere of relations between individuals.” (EHRM, Özgür Gündem tegen Turkije, 16 maart 2000, nr. 23144/93, r.o. 43).

- 115 De Staat, in de hoedanigheid van het RIVM, heeft derhalve een ongeoorloofde inbreuk gemaakt op artikel 10 EVRM door Van der Linde te dagvaarden naar aanleiding van feitelijk onderbouwde uitingen over een ambtenaar in het kader van een maatschappelijk debat dat van groot belang is voor de Nederlandse samenleving. Het

dreigen met en aanhangig maken van een gerechtelijke procedure heeft er toe geleid dat Van der Linde aanmerkelijk bedachtzamer is geworden met het uiten van zijn mening in het openbaar. Uit angst voor eventuele procedures is Van der Linde begrijpelijkerwijs huiverig geworden in de media te verschijnen. Het zijdens de overheid gewenste “*chilling effect*” van het aanhangig maken van een procedure heeft derhalve zijn intrede reeds gedaan en betekent een ongeoorloofde inbreuk op de vrijheid van meningsuiting. De gevolgen van het aanhangig maken van deze procedure worden ook door andere burgers als zodanig ervaren. Zo schrijft arts-microbioloog Miquel Ekkelenkamp op 12 december 2012 in Medisch Contact:

“Voordat ik toezegde te gaan schrijven voor Medisch Contact, heb ik me er eerst van verzekerd dat dit blad de kosten zou dekken van eventuele rechtszaken voortvloeiend uit mijn columns. Als ik eerlijk ben is dat, onder de huidige RIVM-doctrine, ook de enige reden dat ik er volgend jaar mee durf door te gaan.”

(PRODUCTIE XXVII)

- 116 Van der Linde heeft zich bovendien genoodzaakt gezien zich gedurende deze procedure te doen vertegenwoordigen door een advocaat alsmede een advocaat te raadplegen alvorens enige verdere publieke uitspraak te doen.
- 117 Opgemerkt dient te worden dat dit “*chilling effect*” reeds is ingetreden en de gevolgen hiervan geenszins teniet worden gedaan door een afwijzend oordeel van de rechter ten aanzien van de vordering van eisers. Het kwaad is reeds geschied door het enkele instellen van de vorderingen in rechte. Door het dreigen met en vervolgens instellen van een gerechtelijke procedure heeft de Staat direct inbreuk gemaakt op de door artikel 10 EVRM beschermde rechten van Van der Linde, terwijl op grond van dit fundamentele verdragsrecht op de Nederlandse overheid juist een positieve verplichting rust om Van der Linde te beschermen in plaats van hem de mond te snoeren.

SCHADE

- 118 Volgens vaste rechtspraak van het EHRM dient schade geleden ten gevolge van een ongeoorloofde inbreuk van een fundamenteel mensenrecht te worden vergoed (zie onder andere EHRM, 21 januari 1999, NJ 1999, 713 m. nt. EJD, EHRM, 8 juli 1999, NJ 2001, 62, m. nt. EJD en EHRM, Özgür Gündem tegen Turkije, 16 maart 2000, nr. 23144/93).
- 119 Als gevolg van deze ongeoorloofde inbreuk van het fundamentele recht op vrijheid van meningsuiting zijdens de overheid heeft Van der Linde niet alleen immateriële schade geleden, te weten gefundeerde angst om zijn mening nog in het openbaar te uiten, maar ook materiële schade bestaande uit de kosten voor het inschakelen van een advocaat en ten gevolge van gederfde inkomsten. Ten behoeve van de procesvoering heeft Van der Linde zich gedurende vier weken volledig gewijd aan het leggen van contacten, overleggen met anderen, het lezen en bestuderen van stukken en het schrijven van stukken. Hieraan heeft Van der Linde in totaal circa 200 uur besteed, die

neerkomen op een inkomstendering van 200 x € 54,66 (bruto uurtarief van een huisarts) = € 10.932,00.

- 120 Van der Linde vordert derhalve in reconventie
- I te verklaren voor recht dat het RIVM een ongeoorloofde inbreuk heeft gemaakt op artikel 10 EVRM;
 - II € 5.000,00 ter vergoeding van de door hem geleden immateriële schade;
 - III € 10.932,00 ter vergoeding van gederfde inkomsten;
 - IV veroordeling tot betaling van de - nader te specificeren - daadwerkelijke kosten van rechtsbijstand.

IN CONVENTIE EN IN RECONVENTIE

BEWIJSMIDDELEN; BEWIJSAANBOD

- 121 Voor zover op Van der Linde bewijslast rust, meent hij daaraan te hebben voldaan met de grote hoeveelheid stukken die bij deze conclusie zijn gevoegd. Voor zover noodzakelijk biedt hij tegenbewijs aan door alle middelen rechtens, in het bijzonder door middel van getuigen.

MET CONCLUSIE

IN CONVENTIE

dat het de rechtbank Middelburg behage bij vonnis, voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad, eisers in hun vorderingen niet-ontvankelijk te verklaren, althans deze hen te ontzeggen,

met veroordeling van eisers in de kosten van het geding, alsmede in de wettelijke rente over de kosten, voor zover deze niet zijn voldaan binnen veertien dagen na dagtekening van het in dezen te wijzen vonnis;

IN RECONVENTIE

dat het de rechtbank Middelburg behage bij vonnis, voor zover mogelijk uitvoerbaar bij voorraad,

- i te verklaren voor recht dat gedaagde jegens eiser een ongeoorloofde inbreuk heeft gemaakt op artikel 10 EVRM;
- ii gedaagde te veroordelen tot betaling aan eiser van een bedrag van € 5.000,00 ter vergoeding van door hem geleden immateriële schade;
- iii gedaagde te veroordelen tot betaling aan eiser van een bedrag van € 10.932,00 ter vergoeding van gederfde inkomsten;
- iv gedaagde te veroordelen tot betaling aan eiser van de - nader te specificeren - daadwerkelijke kosten van rechtsbijstand;

met veroordeling van gedaagde in de kosten van het geding, alsmede in de wettelijke rente over de kosten, voor zover deze niet zijn voldaan binnen veertien dagen na dagtekening van het in dezen te wijzen vonnis;

IN CONVENTIE EN IN RECONVENTIE

dat het de rechtbank Middelburg behage daarbij het nasalaris advocaat te begroten op € 205,00, te verhogen met € 68,00 indien de proceskosten niet binnen veertien dagen na dagtekening van het vonnis zijn voldaan en betekening daarvan plaatsvindt.

Advocaat